

HAŞHAŞ SORUNU VE TÜRK DİPLOMASİSİNDEKİ YERİ (OSMANLI'DAN 1980'E KADAR)*

Ahmet Coşkun TEKİN** - Sabit DOKUYAN***

Öz

Haşhaştan elde edilen afyon, tıbbi amaçlarla kullanılmasının yanı sıra uyuşturucu hammaddesi olarak da kullanılmaktadır. Afyon ve buna bağlı üretilen uyuşturucu maddelerinin kullanımı toplum sağlığını olumsuz etkilemektedir. Haşhaş ekimi ve afyon üretiminde 20. yüzyıl başlarına kadar yasak durumu söz konusu olmamıştır. Ancak tüm dünyada afyon ve afyondan üretilen uyuşturucu maddelerin kullanımının artmasından dolayı ortaya çıkan rahatsızlık, haşhaş ekimi ve afyon üretimi konusunda tedbir alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu konuda alınan tedbir kararları Anadolu'daki en önemli gelir kaynaklarından olan haşhaş üretimini olumsuz etkilemiştir. Haşhaş üretimi uluslararası alanda bir sorun teşkil etmiş ve Türkiye'ye diplomatik baskı uygulanmıştır. Türkiye'ye karşı sergilenen tutum nedeniyle sosyal, ekonomik ve siyasi anlamda sorunlar yaşanmıştır. Bu çalışmada haşhaşın tüm dünyada sorun olarak görülmeye başlanmasından 1980 yılına kadar Türkiye'ye uygulanan diplomatik baskılar değerlendirilmiştir. Yapılan baskılar sonucunda haşhaş ekimi ve afyon üretimine dair yapılan kısıtlamaların kamuoyuna yansımaları, halkın tepkisi, yaşanan ekonomik kayıpların boyutları, ülke içi siyasette sergilenen tutum belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afyon Üretimi, Haşhaş Sorunu, Türkiye, ABD, Diplomasi, Türk Dış Politikası.

Geliş Tarihi: 10 Eylül 2022 - Kabul Tarihi: 20 Ekim 2022.

Atıf Bilgisi: Ahmet Coşkun Tekin - Sabit Dokuyan, "Haşhaş Sorunu ve Türk Diplomasisinin Yeri (Osmanlı'dan 1980'e Kadar)" *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 132, Sayı 260, İstanbul 2022, s. 41-78, doi: 10.55773/tda.1173486.

* Bu çalışma Ahmet Coşkun Tekin tarafından yazılan "Türkiye'de Sosyal ve Ekonomik Sorunlar (1973-1980)" başlıklı doktora tez çalışmasından türetilmiştir. (Tekin, Ahmet Coşkun. "Türkiye'de Sosyal ve Ekonomik Sorunlar (1973-1980)", Doktora Tezi, Düzce Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Düzce, 2022.)

** Dr., acoskuntekin@gmail.com ORCID ID: 0000-0003-1589-7714.

*** Doç. Dr., Düzce Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, sabitdokuyan@duzce.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0592-5366.

The Hash Problem And Its Place In Turkish Diplomacy (From Ottoman To 1980)

Abstract

Opium obtained from poppy, in addition to being used for medicinal purposes, is also used as a drug raw material. The use of opium and related drugs has a negative impact on public health. Poppy cultivation and opium production were not prohibited until the beginning of the 20th century. However, the discomfort that has arisen due to the increase in the use of opium and drugs produced from opium all over the world has revealed the necessity of taking precautions regarding the cultivation of poppy and opium production. The precaution decisions taken in this regard adversely affected the poppy production, which is the most important agricultural income source in Anatolia. Poppy production has been a problem in the international arena and diplomatic pressure has been applied to Türkiye. Due to the attitude displayed towards Türkiye, there have been problems in social, economic and political terms. In this study, diplomatic pressures applied to Türkiye from the beginning of seeing poppy as a problem all over the world until 1980 were evaluated. As a result of the pressures, the reflections of the restrictions on poppy cultivation and opium production to the public, the reaction of the public, the extent of the losses and the attitude displayed in domestic politics were tried to be determined.

Keywords: *Poppy Problem, Opium Production, Türkiye, USA, Diplomacy, Turkish Foreign Policy.*

Giriş

Anadolu'da tarih öncesi dönemlerden beri yetiştirilmekte olan haşhaş çeşitli faydaları olan önemli bir tarım ürünüdür.¹ Tıbbi malzeme, gıda ürünü ve yakacak gibi farklı alanlarda kullanılıyor olması mali değerini arttırmıştır.² Haşhaş tohumlarından insan sağlığına faydalı yağ üretilmektedir. Küspe haline getirilerek hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Dinlendirme özelliği sayesinde toprağın verimini arttırmaktadır. Kıymetli bir ihraç ürünü olduğu için pek çok tarım ürününden daha fazla gelir sağlamaktadır. Bilhassa haşhaştan elde edilen afyon, ilaç sanayisinde kullanılan en değerli hammaddelerdendir.³ Fakat haşhaş bitkisinden çeşitli uyuşturucu maddeler de elde edilebilmektedir. Elde edilen maddeler şu şekildedir:

Afyon: Haşhaşın olgunlaşmamış başları kesici bir aletle çizilir. Çizilen bu yerden çıkan beyaz yapışkan öz su, havanın etkisiyle kısa zamanda kahverengi bir hal alır. Buna afyon sakızı denilmektedir. Afyon sakızı; kimyasal işleme gerek olmadan kolay bir şekilde elde edilebilen, eski zamanlardan beri bilinen ve kullanımı yaygın olan bir uyuşturucu maddesidir.

¹ Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü, Haşhaş ve Alkaloid İşleri Daire Başkanlığı, Haşhaş ve Alkaloid İşleri, Ankara, 2014, s.3

² Ayşe Fatma Erol, Erman Yanık, "Haşhaş Bitkisinin Anadolu Kültüründeki Yeri ve İzleri." *Milli Folklor* 16.124, 202-212. 2019, s. 211.

³ INFO Türk Ajansı, Emperyalizmin Türkiye Üzerine Oyunları: 1 "Haşhaş Tuzağı", Brüksel: Aktüel Belgeler Dizisi, 1974, s. 5-6.

Morfin: Afyon üzerinde yapılan çeşitli kimyasal işlemler sonucunda ilk elde edilen madde baz morfindir. Devamında yapılan kimyasal ve fiziksel işlemlerle de morfin elde edilmektedir.

Eroin: Kısa süreli bir çalışma neticesinde basit pratiğe dayalı bir laboratuvar çalışmasıyla, esatilyasyon yoluyla morfinden eroin üretilmektedir.

Kodein: Afyonda az miktarda bulunmakta olan kodein, morfinden kimyasal yollarla elde edilmektedir. Diğer uyuşturucu maddelerine oranla uzun sürede bağımlılık yapmaktadır. Eroin temin edemeyen ya da bırakmak isteyenler bu maddeyi kullanmayı tercih etmektedir.⁴

Dünyanın çeşitli ülkelerinde, birçok uyuşturucu maddenin üretilibiliyor olması nedeniyle, haşhaş ekimi ve buna bağlı olarak afyon üretimi kontrol altına alınmak istenmiştir. Belirli kurallar çerçevesinde haşhaş ekimine ve afyon üretimine izin verilmiştir. Serbest biçimde ticaretinin yapılması yasaklanmıştır. Çünkü kötü amaçla kullanıldığı takdirde insan sağlığının yanı sıra toplumsal alanda kayda değer olumsuz sonuçlara neden olmaktadır.⁵

Biyolojik yapısı nedeniyle Anadolu'da üretilen haşhaşın morfin miktarı fazladır ve üretim kalitesinin de etkisiyle geçmişten günümüze uluslararası alanda ön plana çıkmıştır. Bu özelliklerinden kaynaklı olarak dünyada en çok talep edilen haşhaş türü olmuştur. 1927-1937 yılları arasında Prof. M. Jukowski'nin başkanlığında 28 profesör ve uzmandan oluşan bir heyet tarafından yapılan çalışmada, Türkiye'de üretilen haşhaşın morfin derecesinin oldukça yüksek olduğu tespit edilmiş ve kalitesinden bahsedilmiştir. Çeşitli dönemlerde Amerika'da ve Avrupa'da Türk haşhaşı yetiştirilmeye çalışılmış ancak iklim şartları nedeniyle istenilen verim alınmamıştır.⁶ Dünyanın farklı yerlerinde haşhaş üretimi yapan Batı sermayeli şirketler, Türkiye'de üretilen haşhaşla rekabet edememiştir. Bundan dolayı çıkarları doğrultusunda Türkiye'deki üretime son vermek için girişimde bulunulmuştur.

Türkiye'de üretimi yapılan haşhaşın kötü amaçlarla uyuşturucu hammaddesi olarak kullanıldığına dair kamuoyu oluşturmaya çalışılmıştır.⁷ Türkiye'deki üretim sürekli sorun teşkil etmiştir. Haşhaş üretilmemesi konusunda baskı yapılmıştır.⁸ Türkiye, yapılan baskılara dayanamadığı bazı dönemlerde haşhaş üretimini kısıtlamış ya da yasaklamıştır. Neticesinde Türkiye'de haşhaş bağıllı faaliyet gösteren alanlarda ekonomik sorunlar yaşanmıştır. Üreticinin "haşkes" diye adlandırdığı haşhaşın, özellikle ABD ile yaşanan sorunlar sebebiyle adının başına "diplomatik" kelimesi eklenmiş ve "Diplomatik Bitki" olarak anılmaya başlanmıştır.⁹

⁴ İlhan Akbulut, "Ülkemizde Uyuşturucu Maddeler Sorunu", *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 55.3, 111-142. 1997, s.118, 120, 122

⁵ Nuran Taşlıgil, Güven Şahin, "Stratejik Bir Tarım Ürünü Olan Haşhaş ve Bundan Elde Edilen Ürünlerin Uluslararası Arenadaki Durumu", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 03-05 Mayıs 2018 İstanbul, s. 185, 275.

⁶ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 17 Ağustos 1971, s. 637.

⁷ Taşlıgil ve Şahin, *a.g.e.* 2018, 185, 275.

⁸ İNFO Türk Ajansı, *a.g.e.*, 1974, 5-6.

⁹ Cumhuriyet, 3 Ekim 1977, s. 1.

Dünya’da Afyon Üretimine Dair Alınan Kararlar ve Osmanlı Devleti’nin Tutumu

19. yüzyılda İngiliz ve Amerikan tüccarları, Anadolu’dan aldıkları afyonu Malay ve Çin’de satmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak o dönemde Amerikan sömürgesi olan Çin’de afyon kullanımı büyük oranda artmıştır. Ayrıca 1861-1865 yılları arasında ABD’de de yaşanan iç savaş, halk arasında afyon kullanımını yaygınlaştırmıştır. Bu süreçte afyon satışının serbest ve eczanelerden kolayca temin ediliyor olması, afyon kullanımını daha da büyük boyutlara ulaştırmıştır. Amerikan kamuoyunda afyon kullanımına müdahale edilmesi gerektiği yönünde bir kanaat oluşmuştur.¹⁰ ABD öncülüğünde 1909 yılında Çin’in Şangay kentinde afyon kullanımı ve ticareti konusunda konferans planlanmıştır. ABD elçiliği, Osmanlı Devleti’ni de konferansa davet etmiştir. Osmanlı Devleti ise Çin’de sefiri olmadığını ve temsilci göndermekte zorluk çekeceğini, bu nedenlerle toplantıya katılmayacağını iletmiştir. Ancak toplantıda alınan kararların kendisine bildirilmesini istemiştir.¹¹

1 Şubat 1909 tarihinde Şangay Konferansı düzenlenmiş, burada afyon ticaretine kısıtlamalar getiren bir bildiri yayınlanmıştır.¹² Ardından 1 Aralık 1911 tarihinde Hollanda’nın Lahey kentinde 12 ülkenin katılımıyla I. Lahey Afyon Konferansı başlamıştır. Burada yapılan görüşmeler neticesinde 23 Ocak 1912 tarihinde Lahey Afyon Sözleşmesi tüm katılımcı devletler tarafından imzalanmıştır.¹³ Buna göre afyon ticaretinin kontrolünü sağlamak için ulusal ve uluslararası örgütlerin kurulması öngörülmüştür. Afyon üretiminin sınırlandırılması planlanmış ve tıbbi amaçların dışında kullanılması yasaklanmıştır.¹⁴ Osmanlı Devleti, Lahey’e davet edilmiş ancak Şangay Konferansı’nda olduğu gibi alınan kararların uygulanması durumunda ekonomisinin zarara uğrayacağını düşündüğünden katılmamıştır.¹⁵

Osmanlı Devleti gibi konferansa katılmamış ve sözleşmeyi imzalamamış devletlerin afyon konusunda uluslararası işbirliğine katkı sağlamaları için 1 Temmuz 1913 tarihinde II. Lahey Afyon Konferansı düzenlenmiştir. Konferansın ardından katılımcı devletler afyon ihraç ettikleri limanlarda denetimleri arttırmış ve çeşitli kısıtlama kararları almıştır. Osmanlı Devleti de konferansa davet edilmiş ancak öncesinde olduğu gibi Said Halim Paşa Hükümeti, yapılan sözleşmenin dış ticarete zarar vereceğini düşünerek konferansa katılmamıştır.¹⁶

¹⁰ Nuray Okumuş, Türk-Amerikan İlişkilerinde Haşhaş Ekim Krizi (1968-1975), Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2020, s. 75.

¹¹ Suna Altan, “Cenevre Afyon Konferansları ve Türkiye’nin Tutumu”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 17.26, 45-70. 2019, s. 49.

¹² *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 17 Ağustos 1971, s. 640.

¹³ Altan, “a.g.m.”, 2019, 50-51.

¹⁴ *Milliyet*, 24 Kasım 1973, s. 5.

¹⁵ Burak Çıtır, “Uluslararası Afyon Anlaşmalarında Osmanlı İmparatorluğu” *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD) 1.1*, 17-47. 2015, s. 33.

¹⁶ Altan, “a.g.m.”, 2019, s. 51.

II. Lahey Afyon Konferansı'nda beklentileri karşılayan bir sonuç alınmadığından, eksikliklerin giderilmesi için 15 Temmuz 1914 tarihinde III. Lahey Afyon Konferansı düzenlenmiş ve afyon kullanımının önlenmesi konusundaki kararların kapsamı genişletilmiştir.¹⁷ Osmanlı Devleti'nin bu konferansta da tavrında bir değişiklik olmamıştır. Afyonla ilgili bir kısıtlama ve yasak getirmek istemediği için davetlisi olduğu konferansa katılmamıştır.¹⁸

1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlamış olması cephedeki askerlerin morfin ihtiyacının artmasına neden olmuştur. Bu nedenle devletler afyon ithalatını arttırmıştır.¹⁹ Ayrıca ülkeler başka sorunlarla uğraşmak zorunda kaldıkları için afyon ile ilgili alınan kararlara ve anlaşmalara göre hareket etmemiştir. Afyon kullanımı tüm Asya ülkelerinde salgın haline gelmiştir. Özellikle savaş şartlarının etkisiyle Avrupa ve ABD'de uyuşturucu madde kullanımı ciddi boyutlara ulaşmıştır. Savaşta yaralananların acılarını dindirmek maksadıyla oldukça fazla eroin ve morfin iğneleri yapılmıştır. Neticesinde bu kişilerin çoğu bağımlı hale gelmiştir. Savaş sonrasında Avrupa'da toplumsal bir bunalım dönemine girilmiştir. Buna bağlı olarak uyuşturucu madde kullanımında da artış yaşanmıştır.²⁰

Osmanlı Devleti afyon konusunda düzenlenen konferansların hiçbirine katılmamış ve hazırlanan Afyon sözleşmelerini imzalamamıştır. Fakat I. Dünya Savaşı sonrasında yenilen devletler, yapılan barış antlaşmalarında Lahey Afyon Sözleşmesini kabul etmek zorunda bırakılmıştır.²¹ Neticesinde Osmanlı Devleti de yenilen devlet olarak Sevr Antlaşması'nın 280. maddesinde sözleşmeye uyacağını kabul etmiştir.²²

Dünya'da Afyon Üretimine Dair Alınan Kararlar ve Türkiye'nin Tutumu

I. Dünya Savaşı'nın ardından Milletler Cemiyeti, 1912 yılında afyon ile ilgili alınmış olan kararların uygulanabilmesi için bir komite kurmuştur. Ancak kurulan bu komite beklentileri karşılayamamıştır. Bunun üzerine 12 Şubat 1925 tarihinde I. Cenevre Konferansı düzenlenmiştir. Burada 1912 Lahey Afyon Sözleşmesinin kapsamı genişletilerek Cenevre Afyon Sözleşmesi imzalanmıştır. Buna göre Afyon üretimini denetlemek için haşhaş yetiştiricilerine lisans verilmesi kararlaştırılmıştır. Uluslararası alım-satımdaki afyon miktarının kayıt altına alınması şartı getirilmiştir. Alınan önlemlerle ilaç sanayisinde ihtiyaç duyulan afyon miktarının tespit edilmesi ve buna göre de afyon üretiminin sınırlandırılması amaçlanmıştır. Böylece afyon kaçakçılığının süreç içerisinde azalacağı beklenmiştir. Ayrıca "*Merkez Afyon Bürosu*" kurularak afyon ticareti kontrol altına alınmaya çalışılmıştır.²³

¹⁷ *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 17 Ağustos 1971, s. 640.

¹⁸ Çıtır, "a.g.m.", 2015: 41.

¹⁹ Altan, "a.g.m.", 2019: 51.

²⁰ *Milliyet*, 24 Kasım 1973, s. 5.

²¹ Çıtır, "a.g.m.". 2015: 42.

²² Okumuş, *a.g.e.*, 2020: 73-75.

²³ *Milliyet*, 24 Kasım 1973, s.5

Türkiye, I. Cenevre Konferansına davet edilmiş ve temsilci olarak Ziraat Vekâleti Müsteşarı Süreyya Bey gönderilmiştir. Süreyya Bey'e görüşmeler sırasında gönderilen telgrafta, Bakanlar Kurulu kararı olmadan herhangi bir taahhütte bulunmaması ve görüşmeleri bildirmesi istenmiştir. Türkiye konferansa temsilci göndermişse de sözleşmeyi imzalamamıştır. Çünkü önemli bir gelir kaynağı olan haşhaş ile ilgili bir kısıtlamaya gitmek istememiştir. Her ne kadar imzalamamış olsa da bu durumdan kaynaklı oluşabilecek tepkileri en aza indirmek amacıyla 1 Mart 1926 tarihinde 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda, uyuşturucu maddelerle ilgili cezalar belirlenmiştir. Bu konuda var olan kanunlarda düzenleme yapılmıştır.²⁴

20 Ekim 1926 tarihinde Türkiye'nin de davet edildiği Uluslararası Afyon Toplantısı düzenlenmiştir. Fakat bu toplantıya Türkiye katılmamıştır. Milletler Cemiyeti bu durumu olumsuz karşılamış, ABD ise tepki göstermiştir. Uluslararası arenada Türkiye'de afyon kaçakçılığına izin verildiği yönünde bir algı oluşturulmaya çalışılmıştır. Milletler Cemiyeti, 1928-1929 yılları arasında dünyada en çok afyon üretimi yapan ve ihraç eden ülkenin Türkiye olduğunu açıklamıştır.²⁵ Türkiye aleyhinde hareket eden ABD, Türk mallarının boykot edilmesine karar vermiştir. Bu karar İngiltere, Fransa ve Almanya tarafından desteklenmiştir.²⁶

Dünyada yasa dışı morfin, eroin ve afyon gibi uyuşturucu maddelerin üretimi ve satışı ile ilgili uygulamaya sokulan pek çok yasak kararını uygulamak istemeyen Türkiye, baskıları azaltmak amacıyla çeşitli önlemler almaya çalışmıştır.²⁷ 1928 yılında uyuşturucu madde üreten fabrikaların denetimi arttırılmıştır. Bu fabrikalardaki çalışmalar Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti'nin iznine tabi tutulmuştur.²⁸

1929 Dünya Ekonomik krizinin başlaması ile ekonomik sorunlar daha da artmıştır.²⁹ Bunun üzerine Türkiye ekonomik krizin de etkisiyle önemli bir gelir kapısı olan haşhaş ekimi ve afyon üretiminden vazgeçmek istememiştir.³⁰ Türkiye'nin sergilediği tutum 1930 yılında ABD'nin baskısını daha da arttırmasına neden olmuştur. Bu süreçte ABD sınırları içerisinde afyon kaçakçısı olduğu belirlenen iki Türk'ün yakalanmış olması ABD'nin elini güçlendirmiştir.³¹

Türkiye üzerinde baskılar artarken bir yandan da Türk ekonomisi aleyhinde uluslararası alanda dikkat çeken çarpıtmalar yapılmıştır. 1930 yılın-

²⁴ Altan, "a.g.m.", 2019: 55.

²⁵ DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) Sanayi Bitkileri Yağlı Tohumlar Raporu, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara 1977, s. 5.

²⁶ Suna Altan, Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Haşhaş: Ekonomik ve Siyasi Boyutlarıyla (1909-1950) Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2018, s.128-129.

²⁷ DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) Sanayi Bitkileri Yağlı Tohumlar Raporu, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara 1977, s. 4.

²⁸ BCA: Kurum: 30-10-0-0 Yer Bilgisi: 180-243-7.

²⁹ Altan, a.g.t., 2018: 128-129.

³⁰ Milliyet, 24 Kasım 1973, s. 5.

³¹ Altan, a.g.t., 2018: 129.

da Londra’da düzenlenen Afyon Konferansında dünyadaki morfin miktarının yarısının Türkiye tarafından satıldığı belirtilmiştir. ABD basınında bu konuda Türkiye’yi itham eden haberler yayınlanmıştır. Özellikle tüm Dünya’da afyonun İstanbul’dan dağıtıldığı yönünde bir intiba oluşturulmak istenmiştir. Dünyanın en önemli transit merkezlerinden bir tanesi olan İstanbul’dan yapılan diğer kaçakçılık olaylarından dahi Türkiye sorumlu tutulmuştur. Uluslararası alanda sergilenen bu tutumdan dolayı Türkiye, haşhaş ekimi ve tıbbi afyon sanayi üzerine genel anlamda görüşmeye hazır olduğunu Milletler Cemiyeti’ne bildirmiştir.³² Bunlardan başka çeşitli ülkelerde Türkiye aleyhine propaganda yapılmaya başlanmıştır. Özellikle Türkiye aleyhine Mısır’da yapılan haberler dikkat çekmiştir. Bu durum Türkiye-Mısır ilişkilerinin gerilmesine neden olmuştur. Mısır’ın Kahire kentinde yayın yapan “El-Keşkül” isimli haftalık mizah dergisinin 26 Aralık 1930 tarihli sayısında: Türkiye’den büyük miktarda afyon kaçakçılığının yapıldığı ve ülke bütçesinin önemli kısmının uyuşturucu ticareti ile sağlandığı yazılmıştır. Mısır’da, İstanbul afyon fabrikalarında üretilen afyonu satan tüccarların bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca Atatürk’ün afyon ticareti yaptığını tasvir eden bir karikatür yayınlanmıştır. Yine aynı ülkede çıkan “El-Ehram” isimli gazetenin 29 Aralık 1930 tarihli sayısında: Mısır’a gelen uyuşturucuların büyük kısmının Türkiye’den geldiği, Kahire Polis Müdürlüğü’nün bu konuda Cenevre’deki afyon heyetine sunmak üzere bir rapor hazırladığı ifade edilmiştir. Öte yandan Mısır gibi başka ülkelerin de bu durumdan şikâyetçi olduğu, Amerika’da el konulan büyük miktarda uyuşturucunun Türkiye’den alındığının tespit edildiği yazılmıştır. Çıkan bu haberler nedeniyle Türkiye’nin Kahire Elçisi Muhittin Paşa, Mısır Hariciye Vezirini ziyaret ederek tepki göstermiştir. Mısır Hariciye Veziri ise özellikle “El-Keşkül” dergisinin mizah dergisi olduğunu, bu nedenle çıkan haberlere önem verilmemesi gerektiğini rica etmiştir.³³

Uluslararası alanda ortaya çıkan tepkiler karşısında Türkiye’de afyon üretimine dair denetimler artırılmıştır. 21 Mayıs 1931 tarihinde; öncesinde tespit edilen stokların eksildiği, uyuşturucu üretimine devam edildiği ve uyuşturucu maddelerin kaçak olarak satıldığı tespit edilen İstanbul Eyüp’te bulunan Etkim Fabrikası’nın³⁴ kapatılmasına karar verilmiştir.³⁵ Fabrikanın üç ay süre içerisinde tasfiye edilmesi istenmiştir.³⁶

13 Temmuz 1931 tarihinde II. Cenevre Konferansı düzenlenmiş ve burada 1925 yılında alınan kararları daha kapsamlı hale getiren sözleşme imzalanmıştır.³⁷ Ayrıca Türkiye gibi alınan kararlara uymayan ülkelerin de desteğinin sağlanması amaçlanmıştır. Türkiye ise 5 Mart 1932 tarihinde afyon ve

³² Akşam, 7 Kânunusani 1931, s. 5.

³³ BCA: Kurum: 30-10-0-0 Yer Bilgisi: 180-243-8.

³⁴ 31 Mayıs 1940 tarihinde tutkal, boya yağları, gliserin gibi ürünlerin üretimi için fabrika sahiplerine iade edilmiştir. (BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 91-53-14)

³⁵ BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 20-33-4.

³⁶ BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 23-65-16.

³⁷ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 17 Ağustos 1971, s. 640.

diğer zararlı uyuşturucu maddelerinin uluslararası ticaretini sınırlandıran 1912 Lahey, 1925 ve 1931 Cenevre Antlaşmalarını onaylayarak Milletler Cemiyeti'ne bildirmiştir.³⁸ Bu karar, ABD'de çok olumlu karşılanmış ve karardan Amerikan basını övgüyle bahsetmiştir.³⁹ Ancak alınan karar Türkiye'nin afyon ticaretine olumsuz yansımış, afyon ihracatı azalmıştır. Afyon üreticileri haşhaş yağı üretimine yönelmiştir. Haşhaş fiyatında ciddi oranda bir düşüş olmuş, bunun üzerine haşhaş ekimi yapan çiftçiler gazetelere mektup göndererek fiyatlar bu şekilde giderse haşhaş ekmeyeceklerini yazmışlardır.⁴⁰

Ortaya çıkan durum üzerine Atatürk, 1931 Cenevre Sözleşmesi'nin birinci yıl dönümünde yaptığı konuşmada: Haşhaş ekiminin azaltılması nedeniyle ekonomik kayba uğrayan Türk köylülerinin şeker üretimi sayesinde kayıplarının giderileceğini belirtmiştir.⁴¹ 25 Aralık 1932 tarihinde Atatürk'ün başkanlığında, Bakanlar Kurulu tarafından afyon ticareti hakkında toplantı düzenlenmiştir. Burada uyuşturucu madde kullanımının önüne geçmek için etkili olabileceği düşünülen çeşitli kararlar alınmıştır. Alınan kararlar şu şekildedir: Türkiye'deki özel tesislerin afyon üretimi dikkatle takip edilecektir. Dünya'daki fenni ve tıbbi afyon ihtiyacını karşılamak için bir fabrika kurulacaktır. Uluslararası olanak bulunana kadar Türkiye'nin tıbbi ve fenni ihtiyaçlarına ait üretim Devlet İnhisar ve İdaresi kontrolündeki fabrikadan temin edilecektir. Bu fabrikada ve uluslararası ticarete ihtiyaç duyulan miktardan fazla haşhaş ekilmeyecektir. Alınan kararlarla, gayrimeşru afyon ticaretinin engellenmesi amaçlanmıştır.⁴²

Türkiye'de alınan kararlar ve çıkarılan kanunlar dünya kamuoyu olumlu karşılanırsa da yeterli görülmemiştir. Baskılar her geçen gün artarak devam etmiş, bunun üzerine haşhaş ekimi ve afyon ticareti konusundaki tedbirleri daha da genişletmek için⁴³ 31 Mayıs 1933 tarihinde "*Uyuşturucu Maddeler İnhisarı Hakkında Kanun*" kabul edilmiştir. Bu kanun ile İktisat Vekâletine bağlı olarak görev yapacak olan "*Uyuşturucu Maddeler İnhisar İdaresi*" kurulmuştur. Bu idareye şu görevler verilmiştir:

- Satın alınan afyonun satış işlemlerini gerçekleştirmek.
- Afyon karşılığında avans ya da borç vermek, satın alınacak afyonların tahlillerini yaptıktan sonra işleyerek yeniden sınıflandırmak.
- Afyon standartlarını sağlamak ve bu konuda ihtiyaç duyulan laboratuvarları İktisat Vekâletinden onay alarak açmak.
- Satın alınacak ham afyonun fiyatını uluslararası piyasa hareketlerine dikkat ederek ve üreticilerin yararına olacak şekilde tespit etmek.

³⁸ BCA: Kurum: 30-10-0-0 Yer Bilgisi: 180-244-11.

³⁹ Ozan Örmeci, "Türk-Amerikan İlişkilerinde 8 Büyük Kriz" *International Journal of Economics Administrative and Social Sciences*, 3 (2), 63-84. 2020, s. 68.

⁴⁰ Akşam, 11 Ağustos 1931, s. 3.

⁴¹ Örmeci, "a.g.m"., 2020, s. 68.

⁴² BCA: Kurum: 30-10-0-0 Yer Bilgisi: 178-230-8

⁴³ Filiz Çolak, "Anadolu'da Afyon Ziraatı ve Ticaretine Dair İzlenimler." *The Journal of Academic Social Science Studies* 6, 513-529. 2013, s. 517-518.

- Tüccar tarafından teslim edilen ham afyonların onların adına satışını yapmak.

- Afyon ticareti sırasında yapılan masraflar ile %2'yi geçmemek kaydıyla komisyon ücretini almak ve kalan kısmın ödemesini yapmak.

- Afyon yetiştiricileri arasında kooperatif ve kooperatif birlikleri kurmak.⁴⁴

“Uyuşturucu Maddeler İnhisar İdaresi” ile Türkiye’de üretilen afyon kalitesi ve ticaretinin kontrollü bir biçimde sürdürülebilmesi amaçlanmıştır.

Kanunun ilan tarihinden itibaren önceki yıllardan ellerinde ham afyon stoku bulunanların 15 gün içerisinde mahallin en büyük mülki amirliğine bunu bildirmeleri zorunlu tutulmuştur. Beyanname verilmiş ham afyonun 31 Aralık 1933 tarihine kadar ihraç edilmesine izin verilmiştir. Bu sayede ihraç edilecek afyon, İnhisar İdaresi tarafından kontrol edilecektir. Belirtilen zaman içerisinde beyanname vermeyenlere ya da yanlış beyanname verenlere ihraç hakkı verilmeyecektir. İhraç edilmeyecek ürünler 31 Aralık 1933 tarihine kadar İnhisar İdaresi’ne teslim edilecektir. İnhisar İdaresi bu stokları satacak, masraf ve komisyon düşüldükten sonra sahiplerine ödeme yapacaktır.⁴⁵

Çıkarılan kanun gerekçe gösterilerek 10 Ağustos 1933 tarihinde bir kararname yayınlanmıştır. Kararname ile devlet tarafından haşhaş üretimi denetim altına alınmıştır. İktisat ve Ziraat Bakanlığı tarafından görevlendirilen heyet, Türkiye’de iki haşhaş ekim bölgesi belirlemiştir. 1. bölgeye Ankara’nın Beypazarı ve Nallıhan ilçeleri, Afyon’un Burdur ilçesi, Bursa’nın Orhaneli, İnegöl ve Yenişehir ilçeleri ile Bilecik, Denizli, Eskişehir, Isparta, Konya, Kütahya illeri dâhil edilmiştir. 2. bölgede ise Amasya, Çorum, Tokat ve Malatya illeri yer almıştır. Belirtilen bu yerlerin dışında haşhaş üretimi yasaklanmıştır.⁴⁶ Bu nedenle 1931 yılında 501 ton olan afyon üretimi, 1938 yılında 148 tona gerilemiştir.⁴⁷

Diğer yandan Merkez Afyon Bürosu, her ülkeden ilaç sanayisinde ihtiyaç duyduğu afyon miktarını bildirmesini istemiştir. Bu ülkelerde ne kadar afyon üretildiğinin açıklanması zorunlu tutulmuştur. Böylece, hangi ülkelerin afyon kaçakçılığından gelir elde ettiğini tespit etmek amaçlanmıştır. Kararın ardından 1936 yılında yapılan bir anlaşma ile afyon kaçaklığı yapanların, uyuşturucu buldukları ülkelerin vatandaşlığından çıkarılmasına karar verilmiştir. Ancak bu sert tedbir dahi bir işe yaramamıştır. Çünkü uluslararası alanda afyonla ilgili anlaşmaları imzalayan devletlerin büyük çoğunluğu, sınırları içerisinde gerekli tedbirlerle ilgili kararnamele çıkarmamış ya da çıkarmak istememiştir.⁴⁸

Türkiye’de, 30 Haziran 1938 tarihinde Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) kurulmuştur. Uyuşturucu Maddeler İnhisar İdaresi’nin görev ve yetkileri bu kuruluşa devredilmiştir.⁴⁹ Haşhaş ekiminin kontrol altına alınması ve afyon

⁴⁴ Resmi Gazete, 8 Haziran 1933, s. 2649.

⁴⁵ Hakimiyeti Milliye, 11 Haziran 1933, s. 2.

⁴⁶ Resmi Gazete, 28 Ağustos 1933, s. 3024.

⁴⁷ Örmeci, “a.g.m.”, 2020, s. 68.

⁴⁸ Milliyet, 24 Kasım 1973, s. 5.

⁴⁹ Örmeci, “a.g.m.”, 2020, s. 68.

ticareti ile ilgili işlemlerde TMO görevlendirilmiştir.⁵⁰ Bu süreçte dış talebe göre haşhaş ekimi ve afyon üretimi konusunda izin verilen yerler konusunda düzenleme kararı alınmıştır.⁵¹

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte haşhaş ve afyon ihtiyacı yeniden artmıştır. Öncesinde yapılan antlaşmalara göre hareket edilmemiştir. Haşhaş ekim alanları da genişlemiştir.⁵² Türkiye bunu bir fırsata çevirmiş, haşhaş üretiminde ve afyon ihracında artış yaşanmıştır. 22 Haziran 1943 tarihinde 29 ilde haşhaş ekimine izin verilmiştir.⁵³ Özellikle bu dönemde Türkiye'nin Almanya ile afyon ticaretinde bir artış yaşanmıştır. Almanya'dan atebirin⁵⁴ ithaline karşılık afyon ihraç edilmiştir. Örneğin: 9 Ekim 1941 tarihinde yapılan anlaşmaya göre Almanya'dan 450 bin lira değerinde 2.250 kg atebirin ithal edilmesi karşılığında afyon ihraç edilmesine karar verilmiştir.⁵⁵ Yine 19 Nisan 1943 tarihinde Almanya'dan 913.500 Mark değerinde 5.000 kg prokinin⁵⁶ ithaline karşılık aynı değerde afyon ihraç edilmesine karar verilmiştir.⁵⁷ Aynı tarihte 3 ton atebirin, tonu 34.500 TL değerindeki afyonla mübadele edilmesine izin verilmiştir.⁵⁸

İkinci Dünya Savaşı'nın ekonomik sorunları daha da arttırması üzerine haşhaş ekimine savaş sonrasında da önem verilmiştir. 7 Haziran 1945 tarihinde, 1945-1946 yılları arasında haşhaş ekimine izin verilen il sayısı 35'e çıkarılmıştır.⁵⁹ 15 Mayıs 1947 tarihinde alınan kararla 1947-1948 yıllarında haşhaş ekimine izin verilen ve 1947 yılında afyon sakızı alınacak il sayısı 38'e yükseltilmiştir.⁶⁰

1950 yılına gelindiğinde ise afyonla ilgili olarak yapılan uluslararası antlaşmalar sıkı bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye'den afyon kaçakçılığı yapıldığına dair şikâyetler artmıştır. Bu şikâyetleri ortadan kaldırmak için 1950 yılının mart ayında TMO Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılmasına dair kanun tasarısı hazırlanmıştır.⁶¹ 23 Mart 1950 tarihinde TMO Kanun tasarısı kabul edilerek değişiklik yapılmıştır.⁶² Afyon üretimi yapıla-

⁵⁰ Resmi Gazete, 13 Temmuz 1938, s. 10250.

⁵¹ DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), *Sanayi Bitkileri Yağlı Tohumlar Raporu*, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara 1977, s. 5.

⁵² Çolak, "a.g.m.", 2013, s., 517-518.

⁵³ Resmi Gazete, 3 Temmuz 1943, s. 5429-5430.

⁵⁴ Sıtma ve bazı solucan türlerinin tedavisinde kullanılan bir ilaçtır. (<https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/atebrin>)

⁵⁵ BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 99-73-11 ayrıca bkz. BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 99-72-3.

⁵⁶ Bulantı ve kusmayı kontrol etmek için kullanılan bir ilaçtır. (<https://pillntrip.com/medicine/prokinin>)

⁵⁷ BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 101-28-3.

⁵⁸ BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 101-28-1.

⁵⁹ Resmi Gazete, 19 Haziran 1945, s. 8909-8910.

⁶⁰ Resmi Gazete, 28 Mayıs 1947, s. 12358-12359.

⁶¹ Ulus 23 Mart 1950, s. 2

⁶² Resmi Gazete, 29 Mart 1950, s. 18193-18195.

cak bölgeler Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmeye başlanmıştır.⁶³ Afyonun tamamının Ticaret Ofisi tarafından alınmasına karar verilmiştir. Bu sayede üreticinin korunarak ofisin kâr elde etmesi amaçlanmıştır. Beyanname vermeden ya da gösterilen beyannameye daha fazla alana haşhaş ekenlere 15 lira para cezası verilecektir. Bu haşhaşlar çizilmiş bulunursa ceza dönüm başına 30 lira olacaktır. İzinsiz olarak haşhaş ekimi yapanlara bu cezaların iki katı verilecektir. Kaçak yollarla yurt dışına ham afyon ihraç edenler, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası alacaktır. Afyon suçlarına yardım edenlere de belirtilen para cezalarının yarısı uygulanacaktır. Bu suçlara ortak olan memurlara ise tam ceza kesilecektir. Kanunun tüm üreticiler tarafından duyulması için kanun metni TMO tarafından köy ve mahalle muhtarlarına imza karşılığında dağıtılacaktır.⁶⁴ Yapılan değişiklik sayesinde afyonun tüccar tarafından iç ticareti engellenmiştir.⁶⁵ Üretici ve TMO arasındaki araçlar ortadan kaldırılmıştır. Afyonun gayrimeşru alanlarda birikmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.⁶⁶

14 Mayıs 1950 tarihinde Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile Türkiye'nin tarım politikasında reformist adımlar atılmaya çalışılmıştır. Haşhaş ekimi yapan çiftçilere destek olmak ve üretimi arttırmak amacıyla Ziraat Bankası tarafından uzun vadeli ve düşük faizli kredi verilmeye başlanmıştır.⁶⁷ 18 Nisan 1951 tarihinde TMO kanununda bir değişiklik daha yapılarak ülke içerisindeki afyon ticaretinin belirli kurallar çerçevesinde yapılmasına izin verilmiştir. Üreticiden afyon satın alarak TMO'ya satış yapmak isteyenlere, TMO ya da onun adına hareket eden bir kuruluşa önceden kaçakçılıktan dolayı mahkûmiyetlerinin olmadığını bildirmeleri ve bu işi yapabileceklerine dair bir belge almaları zorunluluğu getirilmiştir.⁶⁸

Aynı süreçte Kore Savaşı'nın başlamış olması afyon ihtiyacını arttırmış, bu nedenle haşhaş ekim alanları genişletilmiştir. Haşhaş ekimi yapan çiftçiler ciddi kazançlar elde etmişlerdir. Ancak savaşın bitişiyile birlikte afyon ihtiyacı azalmış, buna bağlı olarak da haşhaş ekim alanları 1954 yılında azalmaya başlamıştır. 1956-1960 yılları arasında haşhaş alım fiyatları aynı kalmıştır.⁶⁹ 1959 yılında haşhaş ekim izni verilen 42 ilde haşhaş üretimi detaylandırılmıştır. Bu illerin 13'ünde çizim yasağı konularak yalnızca tohum üretiminin yapılması, 29'unda ise tohum üretiminin yanında afyon üretiminin gerçekleştirilmesi planlanmıştır.⁷⁰

⁶³ *Ulus* 23 Mart 1950, s.2

⁶⁴ *Resmi Gazete*, 29 Mart 1950, s.18193-18195.

⁶⁵ Nuran Taşlıgil - Şahin Güven, "Tarihsel Süreçte Haşhaş (*Papaver somniferum* L.) ve Afyon." *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 163-196, 2018, s. 177.

⁶⁶ Çolak, "a.g.m.", 2013, s. 517-518.

⁶⁷ Suna Altan, "Demokrat Parti Dönemi Afyon Üretim ve Ticareti" *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 17 (2), 327-342, s. 331.

⁶⁸ *Resmi Gazete*, 25 Nisan 1951, s. 1.

⁶⁹ Altan, "a.g.m.", 2021, s. 331-332.

⁷⁰ *DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), Sanayi Bitkileri Yağlı Tohumlar Raporu*, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara 1977, s. 5.

1960'larda afyon ticareti anlayışında bir değişiklik olmuştur. Uyuşturucu tacirleri ve kaçakçılar, bağımlılar ve kullanıcılar arasında ayırım yapılmaya başlanmıştır. Kaçakçılar ve satıcılar suçlu bulunarak ve ağır şekilde cezalandırılmıştır. Bağımlılar ve kullanıcılar mağdur olarak kabul edilmiş ve rehabilite edilmeleri gerektiği yönünde görüş hakim olmuştur. 1961 yılında uluslararası alanda önemli bir adım atılarak New York'ta, Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Maddeler Tek Sözleşmesi (Single Convention on Narcotic Drugs) imzalanmıştır. Bununla birlikte o güne kadar yapılan uluslararası anlaşmalar ve sözleşmeler tek bir metinde toplanmıştır.⁷¹ Bu antlaşmanın özellikleri şunlardır: Haşhaş ekimi yapılan ülkelerde her isteyen ekim yapamayacaktır. Haşhaş ekimi yapmak isteyenlere resmi makamlardan izin alma şartı getirilmiştir. Haşhaş ekimi lisansa bağlanmıştır. Bu sayede haşhaş ekimi ve buna bağlı uyuşturucu madde üretimi kontrol altına alınmak istenmiştir. 1961 antlaşması ile uyuşturucu maddelere karşı savaş açılmıştır. Kaçakçılık konusunda ciddi ve etkili mücadele yapılmasına karar verilmiştir. Eğer bu konuda başarı sağlanmazsa haşhaş ekimi tamamen yasaklanacaktır. Türkiye ilk başta bu antlaşmaya katılmamış olsa da 1961-1965 yılları arasında afyon ticaretine karşı alınan kararlara ılımlı tavır takınmıştır. Ülkedeki haşhaş ekim bölgeleri sürekli azaltılmıştır. 1961 yılında 35, 1962 yılında 25, 1964 yılında 16 ilde haşhaş ekimine izin verilmiştir.⁷²

1965 yılında Süleyman Demirel liderliğinde Adalet Partisi iktidara gelmiştir. Yeni hükümetin kurulmasından kısa süre sonra ABD'nin Ankara Büyükelçisi, Süleyman Demirel'i ziyaret ederek haşhaş ekiminin en kısa zamanda tamamen yasaklanmasını istemiştir. Demirel bu isteğin 3-5 yıllık bir süreç içerisinde gerçekleştirilebileceğini söylemiştir. Ardından Türkiye 1966 yılında 1961 Uyuşturucu Maddeler Tek Sözleşmesi'ni kabul etmiş, 1967 yılında sözleşme yürürlüğe girmiştir.⁷³

Antlaşmanın onaylanmasının ardından 1966 yılında 21 ilde haşhaş ekimine izin verilmiştir. Sonrasında gelen yıllarda haşhaş ekimin alanları; 1967'de 18, 1968'de 11, 1969'da 9, 1970'de 7, 1971'de 4 ile kadar düşürülmüştür. Türkiye'de ekim yapılan il sayısının azaltılmasının yanı sıra Afyon Kaçakçılığıyla Mücadele Teşkilatı kurulmuştur. Alınan tüm bu tedbirlere rağmen ABD kamuoyunda Türkiye aleyhinde sürekli yayın yapılmıştır. Amerika'da yayılan eroin ve uyuşturucu maddelerin büyük kısmının Türkiye'den getirildiği savunulmuştur.⁷⁴ Türkiye'de ekilen haşhaştan elde edilen afyonun, Marsilya'da bulunan laboratuvarlarda eroin haline getirildiği iddia edilmiştir.⁷⁵ Bunun üzerine Amerikan hükümeti, 1961 Tek Antlaşması'nın daha etkili şekilde uygulanabilmesi amacıyla Türkiye'ye yardım teklif etmiştir. 1968 yılında Tarım

⁷¹ Örmeci, "a.g.m.", 2020, s. 68-69.

⁷² Dışişleri Bakanlığı, *Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı: 88, Ankara, 1972, s.109-110.

⁷³ Örmeci, "a.g.m.", 2020, s. 68-69.

⁷⁴ Dışişleri Bakanlığı, *a.g.e.*, 1972, s. 109-110.

⁷⁵ TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, *Haşhaş Ekiminin Yasaklanması Hakkındaki Görüş ve Önerileri*, Ankara 1974, s. 11.

Bakanlığına 1,5 milyon dolar, Jandarma Genel Komutanlığına 1,5 milyon dolar olmak üzere 3 milyon dolarlık bir yardımı içeren Tarım Ürünleri Geliştirme ve Kontrol Antlaşması imzalanmıştır.⁷⁶ Türkiye ve ABD antlaşmayla birlikte işbirliği kararı almıştır. Türkiye'den ABD'ye yapılacak afyon kaçakçılığını önlemek amacıyla Türkiye'nin jandarma ve polis kadroları geliştirilecek ayrıca 33 tane narkotik büro kurulacaktır.⁷⁷

1969 yılında ABD Başkanı Richard Milhous Nixon, ABD'de kaynağı Türkiye olan uyuşturucu sorunu yaşandığını söylemiştir. Bu söylem DEA (Drug Enforcement Administration-Uyuşturucu ile Mücadele Dairesi) tarafından desteklenmiş, ABD basınında Türkiye aleyhinde çok sayıda haber yapılmıştır.⁷⁸ 1970 yılında ABD Dışişleri Bakanı Eliot Richardson, ABD'deki uyuşturucunun %80'inin Türkiye'den kaynaklandığını, haşhaş ekimi durdurulmadığı takdirde, Türkiye'ye yapılan yardımların kesileceğini söyleyerek tehditkâr bir açıklamada bulunmuştur.⁷⁹

Başbakan Süleyman Demirel, tehditkâr söylemler ve baskılar karşısında temkinli adımlar atmaya çalışmıştır. Çünkü haşhaş ekim bölgeleri AP'nin (Adalet Partisi) en çok oy aldığı yerler olmuştur.⁸⁰ Fakat 22 Haziran 1970 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile haşhaş ekimini sınırlandırmıştır. Yapılan baskılara dayanamayan Demirel Hükümeti aldığı bu kararlar: Afyon, Burdur, Denizli, Kütahya, Uşak illerinin tamamında; Konya ilinin Akşehir, Ilgın, Beyşehir ve Doğanhisar ilçelerinde haşhaş ekimine ve afyon üretimine izin vermiştir. Amasya il merkezi ile Merzifon, Gümüşhacıköy, Göynücek, Taşova, Suluova ilçelerinde; Çorum il merkezi, Osmancık, İskilip, Mecitözü, Ortaköy ilçelerinde haşhaş ekimi ve afyon üretimi yasaklanmıştır. Denizli ve Uşak illerinin tamamında; Konya ilinin Akşehir, Ilgın, Beyşehir ve Doğanhisar ilçelerinde ise 1971 yılı sonbahar döneminden itibaren haşhaş ekimi ve afyon üretimi yasaklanmıştır.⁸¹

Türkiye'de haşhaş ekim alanlarının azaltılmasına rağmen üretimin artması dikkat çekmiştir. Türkiye'de afyon tekeli elinde tutan TMO'ya 1967 yılında 119 ton, 1968 yılında 125 ton, 1969 yılında 128 ton, 1970 yılında 63 ton, 1971 yılında 149 ton afyon getirilmiştir. Bu durum yapılan kısıtlamalarla orantılı olmamıştır. Bu miktarların dışında Türkiye'den büyük miktarlarda afyon çıkışının olduğu iddia edilmiştir. Özellikle en dikkat çeken konu, 1970 yılında 63 ton afyon satın alan TMO'nun 1971 yılında 149 ton afyon satın alması olmuştur. 1969'da haşhaş ekilen il sayısı 9, 1970'de 7 il olduğu halde, 90 ton daha fazla afyon satın alınmıştır. Bu durum Türkiye aleyhindeki iddialara

⁷⁶ Dışişleri Bakanlığı, *a.g.e.*, 1972: 109-110.

⁷⁷ *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 17 Ağustos 1971, s. 640-641.

⁷⁸ Çağrı Erhan, (2009). ABD ve NATO'yla İlişkiler, (Editör: Baskın Oran). Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980) (Cilt 1), 15. Bs. İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 702.

⁷⁹ Hünar Tuncer, *İki Darbe Arasında Türk Dış Politikası (1971-1980)*, 1. Bs. Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014. s. 57.

⁸⁰ Erhan, *a.g.e.*, 2009: 702.

⁸¹ BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 252-43-15.

delil olarak kullanılmıştır. Ancak bunun nedeni; hükümet tarafından 1971 Temmuz ayından itibaren afyon ekiminin 1972’de büsbütün yasaklanacağı, son yasaklanan 7 ilde ekicilere tazminat ödeneceği, bu tazminatı hesaplamak için TMO’ya 1971 yılında teslim edilen afyonun temel hesap birimi olarak ele alınacağı yönünde uyarıların günlerce radyo ile tekrar tekrar duyurulması olmuştur.⁸²

Sonuç olarak Güney Asya’da Burma, Tayland ve Laos ülkelerinin bulunduğu “altın üçgen” denilen bir bölgede yılda 700 tonun üzerinde afyon üretimi gerçekleştirildiği, bunun üretimi ve pazarlanmasının ise CIA kontrolündeki örgütler tarafından yapıldığıyla ilgili güçlü iddialar ortaya atılsa da dünyadaki afyon ihtiyacının %10’unu karşılayan Türkiye’de haşhaş ekiminin yasaklanması istenmiştir.⁸³ ABD, kendi toplum düzenindeki sorunları göz ardı ederek eroin kullanımındaki artışın sorumlusunun Türkiye olduğunu savunmuştur. ABD, haşhaş sadece Türkiye’den temin etmese de Türkiye hedef olarak gösterilmiştir. Bu konuda ABD’deki suni haşhaş üreten firmalarını rekabetten korumak ve haşhaş fiyatlarını arttırmak için Türkiye’deki haşhaş ekimini yasaklatmak istediği de iddia edilmiştir.⁸⁴

Türkiye’de Haşhaş Ekiminin Tamamen Yasaklanması

12 Mart 1971 Muhtırası’nın ardından I. Nihat Erim Hükümeti kurulmuştur. Erim Hükümeti’nin halkın desteği ile iktidara gelmemiş olması, seçim ve oy kaygısının bulunmaması aldığı kararlarda etkili olmuştur. Başbakan Erim, ABD ile ilişkilerini geliştirmeye yönelik bir tutum sergilemiştir. ABD’nin birçok isteğinde olduğu gibi haşhaş ekimi konusundaki isteklerine karşı da tavizkar davranmıştır. ABD, haşhaş ekimi yasaklandığı takdirde, Türkiye’deki haşhaş üreticilerinin zararlarını karşılamayı ve 3 yıllığına 35 milyon dolar vermeyi teklif etmiştir.⁸⁵ Bu sayede Türkiye’deki haşhaş ekimine son verildiği takdirde ABD Başkanı, kamuoyuna hoş görünmeyi ve afyon kullanan gençlerin ailelerinin oylarını alabilmeyi amaçlamıştır.⁸⁶

ABD’nin teklif ettiği parayı az bulan Türk yetkililer 400 milyon dolar istemiştir. Fakat bu istek ABD tarafından kabul edilmemiştir. Bunun üzerine Erim Hükümeti, 35 milyon doları almayı kabul etmiştir.⁸⁷ Verilecek tazminat konusu görüşüldüğü sırada dönemin Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç’ın: “Amerikan gençliği zehirleniyor. Böyle bir şeyin yüksek tazminatı olmaz, afyon ekimini yasaklayacağız.” dediği iddia edilmiştir. Başbakan Nihat Erim’in de Amerikalıların yaptığı baskıdan dolayı yasak getirildiği yönündeki söylemi basına yansımıştır.⁸⁸

⁸² Dışişleri Bakanlığı, *a.g.e.*, 1972: 109-110.

⁸³ *İşçi Gazetesi*, 04 Mart 1974, s. 4.

⁸⁴ *Kurtuluş*, 10 Temmuz 1974, s. 2.

⁸⁵ Tuncer, *a.g.e.*, 2014: 57-58.

⁸⁶ İsmail Cem, “Afyon ve Türkiye”, *Milliyet*, 5 Şubat 1972, s. 2.

⁸⁷ Serpil Çelenk ve Faruk Aktuzlu, “Haşhaş Sorunu”, *Kimya Mühendisliği Mecmuası*, 7(64). 1974, s. 8.

⁸⁸ *İşçi Gazetesi*, 04 Mart 1974, s. 1.

26 Haziran 1971 tarihinde Tarım Bakanlığı haşhaş ekim yasağıyla ilgili hazırlıklara başlamıştır. 29 Haziran 1971 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile haşhaş ekimi yasaklanmıştır. 1971 yılının sonbahar döneminde başlamak üzere Denizli, Uşak ve Konya ilinin Akşehir, Ilgın, Beyşehir ve Doğanhisar ilçelerinde, 1972 yılının sonbahar dönemi itibarıyla de Afyon, Kütahya, Burdur ve Isparta illerinde haşhaş ekiminin yasaklanacağı duyurulmuştur. Haşhaş ekiminin yasaklanmasından sonra TMO'ya teslim edilen haşhaş ve afyonun diğer yan ürünlerle birlikte alınacağı açıklanmıştır. Öte yandan çiftçilere zarar etmemeleri için tazminat ödenmesi kararı alınmıştır.⁸⁹ ABD ise haşhaş üreticilerine, haşhaş başfiyatının iki katı ödeme yapacağını, Türkiye'de kaçak haşhaş ekiminin kontrol altına alınması için ihtiyaç duyulan teçhizatı ücretsiz vereceğini açıklamıştır.⁹⁰

Türkiye'nin almış olduğu karardan ABD hoşnut olmuştur. Gazetelerde ABD Başkanı Nixon'ın, Erim'le ilgili övgü dolu sözleri yayınlanmıştır. Amerikan Temsilciler Meclisi'nde yapılan toplantıda Türkiye'nin haşhaş ekimini yasaklama kararından övgüyle bahsedilmiştir. Amerikan basınında da alınan karara geniş yer verilmiştir. Newsweek ve Times, kararın dünyadaki insanların sağlığı ve iyiliği için alındığını yazmıştır.⁹¹ Türkiye'deki gazetelerde ise Avrupa ve ABD'deki insanların afyondan elde edilen uyuşturucu maddelerinden zehirlenmemeleri için böyle bir karar alındığı haber yapılmıştır. Bu sayede basın aracılığıyla halk üzerinde olumlu bir intiba oluşturulacağı düşünülmüştür. Erim Hükümeti programında da haşhaş ekim yasağına dair benzer açıklamalar yazılmıştır. Fakat yapılan bu açıklamalarla gerçek gizlenmek istenmiştir. Çünkü bu dönemde dünyada afyon ihtiyacı yasal ve yasal olmayan talebe göre karşılanmaktadır. Yasal talep doğrultusunda tıbbi alanda 300 ton afyon ihtiyacı bulunmaktadır. Yasal olmayan uyuşturucu bağımlıları için ise 130-140 ton civarında afyon ticareti yapılmaktadır. Yasal talebi karşılayan ülkeler arasında Hindistan ve Türkiye ön plana çıkmaktadır. Türkiye süreç içerisinde talep olmasına rağmen dış baskıların tesiriyle haşhaş ekilen il sayısında kısıtlamaya gitmiştir. Aksine diğer üretici Hindistan'da haşhaş ekim alanları sürekli genişlemiştir. Hatta yasal afyon piyasasını tek başına ele geçirmeyi hedeflemiştir. Hindistan'ın İngiltere ve ABD'nin sömürgesi olması ve Türkiye'nin piyasadan el çektirilmesi hedefine ulaşmasını kolaylaştırmıştır. Tüm bunların yanı sıra afyon kaçakçılığının özellikle uzak doğu ülkeleri tarafından yapıldığı tespit edilmiştir. Türkiye'de kontrol tedbirlerinin atırılması olmasına rağmen Hindistan, Afganistan ve bazı uzak doğu ülkeleri haşhaş ekimini arttırmasının yanında devlet kontrolü de yapılmamıştır. Bu bilgilerle International Narcotics Control Board'un yayınlarında yer verilmiştir. Türkiye ise politik bir anlaşma ile önemli bir gelir kaynağından, yapılan baskılar neticesinde vazgeçmek zorunda kalmıştır. Adeta Avrupa ve Amerika: "Biz ka-

⁸⁹ Resmi Gazete, 30 Haziran 1971, s. 9.

⁹⁰ Suavi Aydın ve Yüksek Taşkın, 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi, 6. Bs. İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s.221 ayrıca bkz. Milliyet Gazetesi, 30 Haziran 1971, s. 1, 9.

⁹¹ Milliyet Gazetesi, 10 Temmuz 1971, s. 3.

*çakçılığa mani olamıyoruz. Siz ekimi durdurun, bizim kaçakçılarımız bu işten vazgeçsinler” demiştir.*⁹²

Hibe Antlaşması ve Etkileri

7 Ocak 1972 tarihinde Türkiye ve ABD arasında haşhaş ekiminin yasaklanmasından dolayı hibe anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma 14 Şubat 1972 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır.⁹³ 13 Ocak 1972 tarihinde ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi Tali Komitesi Başkanı Benjamin Rosenthal, İstanbul’da yaptığı basın toplantısında Türk Hükümetinin almış olduğu karardan dolayı övgüyü hak ettiğini söylemiştir. Kongre tetkik heyetinin Türk yetkililerle yaptıkları görüşmelerden memnun kaldığını belirtmiştir. 15 Ocak 1972 tarihinde haşhaş konusunda ABD ile yapılan görüşmelerle ilgili Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Semih Akbel yaptığı açıklamada, Türkiye’de haşhaş ekimine son verilmesi sonucunda zarar görecektir çiftçilerin gelirlerini arttıracak yollar aranacağını belirtmiştir. Her iki ülke uzmanlarının ortaklaşa çalışarak bir rapor hazırladığını söyleyen Akbel, bu rapor doğrultusunda tarımsal alanda yenilikler getirecek projelerin hazırlanacağını açıklamıştır. ABD Başkanı Nixon’un en kıymetli elemanlarını Türk Hükümetinin emrine vermiş olmasını da memnuniyetle karşıladıklarını eklemiştir. 18-20 Ocak 1972 tarihleri arasında Uluslararası Uyuşturucu Maddeler Kontrol Organı Başkanı Sir Henry Greenfield ve beraberindeki heyet Ankara’da resmi temaslarda bulunmuştur. Heyet üyeleri; Adalet Bakanı ve Dışişleri Bakan Vekili Suat Bilge, Tarım Bakanı Orhan Dikmen ile görüşmüştür. Sonrasında Türk yetkililerle geniş katılımlı bir toplantı düzenlenmiş, heyet üyelerine Türkiye’nin uyuşturucu maddelerle mücadele konusunda izlediği tutum, kaçakçılıkla mücadele ve diğer devletlerle yapılan işbirlikleriyle ilgili bilgi verilmiştir. Greenfield, Türkiye’nin tutumunun uluslararası antlaşmalarda öngörülen standarda uygun bulunduğunu ve olumlu bir izlenim sahibi olduğunu açıklamıştır.⁹⁴ ABD Tarım Bakanlığı Ekonomik Araştırma Dairesi Başkanı Dr. Quentin West Başkanlığında bir heyet ise Türkiye’de haşhaş ekiminin yasaklanmasından sonra ortaya çıkan durumu tarımsal yönden değerlendirmek üzere hazırlanması öngörülen projelerle ilgili çalışmalara devam etmek üzere Ankara’ya gelmiştir. 7 Şubat’ta Tarım Bakanı Orhan Dikmen ile heyet arasında yapılan görüşmede tarımsal anlamda zaman kaybetmeden başlanacak hareket programı ile öncelikli yapılacak işler belirlenmiştir. Buna göre: Sulama, hayvan besiciliği, yağlı tohumlar, pazarlama, tarıma dayalı sanayi, meyve ve sebzeler, buğday, yem bitkileri ve çayır bitkileri, arazi kullanım alanı kullanımına dair çalışmalara öncelik verileceği açıklanmıştır.⁹⁵

Başbakan Nihat Erim, 24 Şubat 1972 tarihinde, Ziraat Odaları Birliği Genel Kurulu’na katılmıştır. Erim burada hükümetin haşhaş konusunda aldığı

⁹² Devlet Gazetesi, 5 Temmuz 1971, s. 4.

⁹³ BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 278-10-3.

⁹⁴ Dışişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı: 88, Ankara, 1972, s. 17, 18-19, 23-24.

⁹⁵ A.e. s. 87.

önlemler hakkında yaptığı konuşmada özetle şunları söylemiştir: Haşhaşın yasaklanması konusunda hiçbir yabancı devlete karşı iki taraflı veya çok taraflı taahhüde girilmemiştir. Tek taraflı bir iradeyle yasak kararı alınmıştır. Eğer ülke ekonomisi ve çiftçiler, bu durumdan dolayı ortaya çıkan boşluğu dolduramazsa tekrar haşhaş ekimine dönülmeyeceğine dair bir söz verilmemiştir. Haşhaş ekiminin yasaklanmasıyla Türkiye'ye milyonlarca dolarlık yardımda bulunan ABD'nin üzüntüsü sona erdirilmiştir. Alınan karara ABD çok sevinmiş ve Başkan Nixon radyo ve televizyonda yaptığı konuşmalarda Türkiye'ye teşekkür etmiştir. Türkiye, "ben bunu yasaklarım ama sen bana şu kadar verirsen" şeklinde bir tutum sergilememiştir. Uzun vadeli yatırım için 20 milyon dolarlık teklif ABD tarafından yapılmıştır. Tazminat için de 15 milyon dolarlık ayrıca antlaşma yapılmıştır. Buna 700 bin dolar daha ilave edilmiştir. Türkiye'ye gelecek Amerikan heyetinin masrafları dâhil olmak üzere, uzun vadeli projeler oluşturulacağı, Birleşmiş Milletler, Rockefeller Vakfı, Dünya Bankası, Gıda ve Tarım Örgütü gibi kuruluşların Türkiye'nin bu insancıl çabasına ne kadar ortak olacakları zaman içerisinde belli olacaktır. Bu kuruluşların Türkiye'ye destek vereceğine dair Başkan Nixon'ın taahhüdü bulunmaktadır. Erim sözlerine şu şekilde son vermiştir: "Türk çiftçisi zarar etmeyecek, haşhaşın yağ çıkaranlar zarar etmeyecek; ancak afyon kaçakçısı zarar edecektir. Türkiye'nin adını kirletmeyeceğiz."⁹⁶

1972 yılında Yüksek Planlama Kurulu tarafından haşhaş ekiminin yasaklandığı yerlerin ekonomik ve sosyal gelişimini sağlamak için bir rapor hazırlanmıştır. Buna göre beş yıllık kalkınma planı hazırlanarak "geliştirilecek haşhaş ikame bölgesi" olarak tespit edilen yerlerin kalkınması amaçlanmıştır.⁹⁷ 19 Haziran 1972 tarihinde Türkiye-ABD arasında yapılan hibe antlaşmasına ek olarak 3 milyon dolar daha verileceğine dair bir antlaşma yapılmıştır.⁹⁸ Bunun yanı sıra 1972-1973 yıllarındaki haşhaş ekim döneminden itibaren yasak getirilen yerlerdeki çiftçilere, 1 Mart 1973 tarihinden başlamak üzere yaşadıkları gelir kaybının telafisi için tazminat ödenmesine karar verilmiştir. Tazminat miktarının hesaplanmasında TMO'nun 1971 yılında aldığı afyon sakızı miktarı ve çiftçiye ödenen ortalama kilo fiyatı esas alınmıştır.⁹⁹

ABD ile yapılan antlaşmalar ve Türkiye'nin haşhaş üreticilerine katkı sağlamak için aldığı önlemler başarılı olmamıştır. Verilmesi planlanan tazminat miktarı haşhaş üreticilerini mağdur etmiştir. Bu konuda Newsweek'te yayınlanan haberde, 35 milyon dolarlık tazminattan haşhaş üreticisi olan aile başına 285 dolar düştüğü ve bu miktarın üreticilerin ihtiyacını karşılamayacağı yazılmıştır. Yine Newsweek'de Afyon'un Şuhut ilçesiyle ilgili yapılan haberde, haşhaş üreticilerinin 16,22 dönümlük araziden her yıl yaklaşık 1.100 dolar kazandığını, yan ürünlerde dâhil edildiğinde kazancın 5.000 dolara çıktığı belirtilmiştir. Türkiye'de yapılan araştırmalarda birim alanda en fazla gelir ge-

⁹⁶ A.e., s.100-101.

⁹⁷ BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 279-18-19.

⁹⁸ BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 285-58-4.

⁹⁹ BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 277-9-13.

tiren tarım ürününün haşhaş olduğu, haşhaşla aynı verimi sağlayacak başka bitkinin bulunmadığına vurgu yapılmıştır.¹⁰⁰ Sadece haşhaş üreticileri sıkıntı yaşamamış, haşhaşa bağlı olarak faaliyette bulunan üretim yerleri de ekonomik kayıplar yaşamıştır. 1971 yılında yetiştirilen 14.060 ton haşhaştan, Anadolu'da yüzyıllardır tüketilen 10.500 ton yağ üretilmiştir.¹⁰¹ Fakat yasak kararı ile yağ üretimi durmuştur. Bu durumdan 1.250 yağhane ve buralarda çalışan 25 bin kişi olumsuz etkilenmiştir.¹⁰²

Yaklaşık 400 bin kişi yasaktan etkilenmiş ve işsiz kalmıştır. TMO tarafından yapılan hesaplamada, Türkiye'nin milyonları bulan bir gelir kaybı olduğu tespit edilmiştir. Yapılan hesaplamada, haşhaş üreticileri 287.934.887 TL, yağ imalatçıları 7.103.250 TL, kıl torba zanaatkarları 2.918.570 TL, hazine-nin ihracata bağlı 102.786.336 TL ve toplamda 429.049.760 TL gelir kaybı yaşanmıştır.¹⁰³

Meydana gelen gelir kaybının yanında çiftçiye dağıtılacak 10 milyon dolarlık tazminatın da yalnızca 2 milyon doları dağıtılmıştır. Çiftçiler bu duruma tepki göstermiştir. Tazminat beklentisinde olan çiftçiler topraklarını nadasa bırakmış bu durum zararlarının daha da büyümesine neden olmuştur. Çiftçilerin zararlarını en aza indirmek için devlet tarafından tütün, şeker pancarı ve hububat gibi ürünlerin ekilmesi teşvik edilmiştir. Ancak çiftçiler teşvik edilen ürünleri ekmek istememiştir. Çünkü haşhaş ekilen toprakların başka ürünlerin yetişmesine uygun olmaması ve sulama sorunu verimi düşürmüştür. Bununla birlikte bir yılda üç kez ürün alınabilen haşhaş bitkisinin karşısında; buğday, arpa, tütün ve şeker pancarı gibi yılda bir kez ekilebilen ürünler çiftçileri mali açıdan mutlu etmemiş, elde edilen kazançlar üreticinin beklentisini karşılamamıştır. Haşhaş ekiminin yasaklandığı yerlerde işsizliği önlemek için çeşitli sanayi tesisleri kurulmuştur. Fakat halk bu duruma da ilgi göstermemiştir. Afyon'da süt ürünleri ve peynir fabrikası kurulmuş, bölge halkının ilgi göstermemesi üzerine kısa süre içerisinde kapatılmıştır.¹⁰⁴ Haşhaş ekim yasağıyla birlikte tarım sektöründeki önemli bir gelir kaynağından çiftçiler mahrum bırakılmıştır. Türkiye'de 1,5 milyon civarında insan doğrudan ya da dolaylı olarak yasaktan olumsuz olarak etkilenmiştir.¹⁰⁵

Haşhaş ekiminin yasaklanması ile Türk ekonomisi yaklaşık 550 milyon lira zarara uğramıştır. Haşhaşın yerine üretilebilecek bitkiler araştırılmıştır; ancak bu konuda boşuna zaman ve para sarfiyatı yapılmıştır. Haşhaşın yerine aynı derecede verim alınacak bir bitki bulunamamıştır. Haşhaş ekimi yerine her köye bir fabrika kurmak da mümkün olmamıştır. Bu nedenle geçimini haşhaştan temin eden aileler ekonomik sorunlar yaşamıştır. Mağduriyetlerini gidermek için verileceği vaat edilen tazminattan da paylarını alamamış ol-

¹⁰⁰ Çelenk ve Aktuzlu, "a.g.m.", 1974, s. 8-9.

¹⁰¹ Yavuz Dilmen, "Türkiye'de ve Dünyada Afyon Alkaolidler", *Pharmacia Dergisi*, 4(7). 1982, s. 26.

¹⁰² Çelenk ve Aktuzlu, "a.g.m.", 1974, s. 8-9.

¹⁰³ Cumhuriyet Gazetesi, 1 Ocak 1975, s. 5.

¹⁰⁴ Okumuş, *a.g.e.*, 2020, s. 134-135.

¹⁰⁵ Çolak, "a.g.m.", 2013, s. 517-518.

maları sıkıntılarını daha da arttırmıştır. Tüm bunların yanı sıra Türkiye’de haşhaş ekiminin yasaklanmasıyla dünyada yaklaşık 207 tonluk afyon açığı ortaya çıkmıştır. Bu açığın kapatılması için Hindistan’da haşhaş üretiminin artırılması teşvik edilmiştir.¹⁰⁶

Haşhaş Ekim Yasağına Gösterilen Tepkiler

Haşhaş ekim yasağı muhalefet partileri, sivil toplum kuruluşları ve halk tarafından eleştirilmiş ve kararın yanlış olduğu dile getirilmiştir.¹⁰⁷ 22 Mayıs 1972 tarihinde TMMOB (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği) Ziraat Mühendisleri Odası’nın 1972 yılı çalışma programı yayınlanmıştır. Bu programda tarım sektöründe yaşanan sorunlar belirlenmiş, haşhaş sorununa ayrı bir başlık açılmıştır. Programa göre haşhaş ekimine tekrar başlanması için çalışmaların devam edeceği, bu konuda atılan adımların yakından takip edileceği belirtilmiştir.¹⁰⁸ Ziraat Mühendisleri Odası’nın 1973 yılındaki çalışma raporunda ise tarım ve ekonomide önemli bir yeri olan haşhaş yetiştiriciliğinin yasaklanmasına tepki gösterilmiştir. Alınan kararın Türk çiftçisi ve ülke ekonomisi bakımından olumsuz sonuçlar doğuracağı ifade edilmiştir.¹⁰⁹ Yine Ziraat Mühendisleri Odası’nın 25-26 Şubat 1974 tarihli çalışma raporunda haşhaş ekiminin tamamen yasaklanmasıyla; üreticilerin, yerli ilaç sanayinin ve yağ imalatçılarının zarar gördüğü belirtilmiştir. Yasağın en kısa sürede kaldırılarak, haşhaş ekimine kontrollü biçimde devam edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu sayede yerli ilaç sanayisinin ihtiyacı olan afyonun yurt içi üretimle karşılanabileceği ve afyon yönünden yüksek randımanlı Anadolu haşhaş türünün kaybolmayacağı vurgulanmıştır.¹¹⁰ Orman Mühendisleri Odası da haşhaş ekimine kontrollü olarak izin verilmesi gerektiğini açıklamıştır. Orman içi ve dağ köylerinde ekimi yapılan ürünler arasında %50 üzerinde paya sahip haşhaşın, köylünün geçimi için önemli bir tarım ürünü olduğu belirtilmiştir.¹¹¹

Siyasi partilerin büyük çoğunluğu da ekim yasağını eleştirmiştir. Özellikle 35 milyon dolarlık anlaşma sonrasında yasak kararının alınması nedeniyle Nihat Erim Hükümeti rüşvetçi olmakla suçlanmıştır. ABD ile haşhaş pazarlığı yapılarak haşhaş üreticilerine darbe vurulduğu savunulmuştur. 1973 genel seçimleri öncesinde iktidara geldikleri takdirde haşhaş ekimine izin verileceği vaat edilmiştir.¹¹² AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, Afyon ve Konya’da düzenlediği mitinglerde, haşhaş ekim yasağının kendi iktidarlarında başla-

¹⁰⁶ *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 01 Kasım 1974, s. 29.

¹⁰⁷ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, 4. Baskı, Hil Yayınları, İstanbul, 2010, s. 538.

¹⁰⁸ TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, *1972 Yılı Çalışma Programı*, Şark Matbaası, Ankara, 1972, s. 6.

¹⁰⁹ TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, 19. Genel Kurul Çalışma Raporu (19-20 Şubat 1973). TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara, s.17.

¹¹⁰ TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası 20. Genel Kurul Çalışma Raporu (25-26 Şubat 1974), TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara, s.17.

¹¹¹ *Milliyet*, 22 Mart 1974, s.11.

¹¹² Ahmad, *a.g.e.*, 2010, s. 538.

madığını, haşhaş ekim yasağına karşı olduklarını, bu yasağın kaldırılması için halkın sabırlı olması gerektiğini belirtmiştir.¹¹³ Ayrıca Demirel, haşhaş ekim yasağının kaldırılacağını ancak devlet denetiminde izne bağlı olarak yapılacağını söylemiştir.¹¹⁴

Demokratik Parti (DP) Genel Başkanı Ferruh Bozbeyle, Konya'da düzenlediği mitingde, haşhaş ekiminin Adalet Partisi (AP) tarafından yasaklandığını, iktidara geldiklerinde bu yasağı kaldıracaklarını söylemiştir. Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, Afyon'da düzenlediği mitingde, Türk çiftçisinin haşhaş ekim yasağından kaynaklı olarak zarara uğradığını, bu zararın telafisinin yapılmadığını, bu konuda alınan tedbirlerin yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Haşhaş sorununun milli yarar sağlayacak şekilde çözüme kavuşturulması gerektiğini söylemiştir.¹¹⁵ CHP 1973 yılı seçimleri için hazırladığı bildiriye haşhaş sorununa ayrıca bir başlık açmıştır. İlgili başlık altında haşhaş ekiminin düzenleneceği, bu alanda sanayi alanlarının oluşturulacağı ve haşhaş yetiştiricilerinin kalkınması amacıyla özel planlamaların yapılacağı yazılmıştır.¹¹⁶ Bunun yanı sıra CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, iktidara geldiklerinde yasağı tamamen kaldıracaklarına söz vermiştir.¹¹⁷

DP Konya Milletvekili Özer Ölçmen; Ekim yasağının ardından çiftçilere tazminatlarının verilmediğini, tarım ve sanayi alanlarında haşhaşa alternatif olabilecek ürünler hakkında ciddi bir araştırma yapılmadığını, bu konuda mecliste genel görüşme yapılması gerektiğini söylemiştir.¹¹⁸ Cumhuriyet Senatosu Malatya Üyesi Hamdi Özer, haşhaşın faydalı ve zararlı yönlerini anlattığı konuşmasında; insanları, canlı ve cansız varlıkları yok eden silahların neden yasaklanmadığını, buna karşılık Türk çiftçisinin önemli geçim kaynaklarından biri olan haşhaşın neden yasaklandığını sorgulamıştır.¹¹⁹ Cumhuriyet Senatosu Kocaeli Üyesi Hikmet İşmen ise bir araştırma yapılmadan, çiftçi tedirgin edilerek ve halkın geçimini sağlayacak koşullar hazırlanmadan yasak kararının alındığını söyleyerek içinde bulunulan durumu eleştirmiştir.¹²⁰ Cumhuriyet Senatosu Afyon Üyesi Ahmet Karayığit de benzer bir açıklamada bulunarak, sonucunun ne olacağıyla ilgili gerçekçi bir araştırma yapılmadan haşhaş ekiminin yasaklanmasının büyük bir hata olduğunu, böyle bir yanlış kararın acısını haşhaş üreticilerinin çektiğini belirtmiştir. Erim ve Melen Hükümetlerinin pasif bir tavır takındığını, iktidarların halka karşı görevini yapmadığını söyleyerek eleştirilerde bulunmuştur.¹²¹

¹¹³ *Milliyet*, 09 Ekim 1973, s. 1.

¹¹⁴ Tuncer, *a.g.e.*, 2014: 58.

¹¹⁵ *Milliyet*, 12 Ekim 1973, s.1-6.

¹¹⁶ CHP (Cumhuriyet Halk Partisi), Ak Günlere, Cumhuriyet Halk Partisi 1973 Seçim Bildirgesi, Cumhuriyet Halk Partisi, Ankara, 1973, s. 50-51.

¹¹⁷ Tuncer, *a.g.e.*, 2014, s. 58.

¹¹⁸ *Milliyet*, 29 Nisan 1973, s. 11.

¹¹⁹ *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 17 Ağustos 1971, s. 635.

¹²⁰ *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 07 Şubat 1972, s. 99.

¹²¹ *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 29 Mayıs 1973, s. 441.

Haşhaş Ekim Yasağının Kaldırılması

1973 Genel Seçimleri sonrasında CHP-MSP koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu hükümet kurulmadan CHP ve MSP arasında hükümet hedeflerini ve ortaklık şartlarını belirledikleri bir protokol imzalamıştır. Bu protokolün 41. Maddesinde: *“Haşhaş sorununa bir yandan insani kayguları tatmin edici öte yandan haşhaş üreticilerinin mağdur durumlarına son verici çözüm yolları süratle bulunup uygulanacaktır.”* ifadeleri yer almıştır.¹²²

Haşhaş ekimine izin verilmesi konusunda fikir birliği içerisinde olan CHP-MSP Hükümeti kuruldukları andan itibaren konuyla ilgili çalışmalara başlamıştır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanı Korkut Özal: Ülkemizde haşhaş ekim yasağı nedeniyle ortaya çıkan sorunların çözüleceğini, bu konuda çalışmalara başlandığını, en kısa zamanda atılacak adımların kamuoyu ile paylaşılacağını söylemiştir. Ayrıca haşhaş tohumunun kalitesini korumak için bakanlığa bağlı deneme ve üretme istasyonlarında tohum üretileceğini açıklamıştır.¹²³ Dışişleri Bakanı Turan Güneş de Türkiye'nin haşhaş ekimini tek tarafı olarak yasakladığını, tek tarafı olarak da kaldırılabileceğini ifade etmiştir. Öte yandan dünyada 200 bin ton afyon açığının olduğunu, Hindistan'da yapılan üretimle açığın kapatılmaya çalışıldığını söylemiştir. Türkiye'nin dünyayı zehirlemek gibi bir derdi olmadığını, Türk çiftçisinin geçimini sağlamak zorunda olduğunu vurgulamıştır.¹²⁴

Haşhaş ekimine tekrardan başlanmasıyla ilgili çalışmalarda bulunmak için CHP Genel Sekreteri Orhan Eyüpoğlu başkanlığında kimyager, kaçakçılık uzmanı ve haşhaş ekilen bölgelerin milletvekillerinden oluşan bir komisyon kurulmuştur. Komisyonunda Türkiye'de denetimli bir şekilde haşhaş ekimine başlanabileceğine karar verilmiştir. Ayrıca haşhaş ekimine başlandıktan sonra yaşanabilecek sorunlarla ilgili tedbir kararları alınmıştır. Komisyonun yaptığı çalışmalar rapor halinde hazırlanarak hükümete sunulmuştur.¹²⁵ Komisyonun yaptığı çalışmanın ardından bakanlıklar arası ekonomik kurul toplanmış, burada Tarım Bakanlığı kontrolünde 1974 yılının sonbaharından itibaren haşhaş ekimine başlanabileceği ve alkaloit üretimi yapan bir fabrikanın kurulması gerektiği Bakanlar Kuruluna bildirilmiştir.¹²⁶ Bakanlar Kurulu'nda devlet kontrolünde olmak üzere; Afyon Deneme ve Üretim İstasyonunda 30 dekar, Çal Deneme ve Üretim İstasyonunda 20 dekar, Çivril Tarım Meslek Lisesi arazisinde 10 dekar, Isparta Eğridir Tarım Meslek Lisesi arazisinde 10 dekar, Konya Konuklar Üretim Çiftliğinde 10 dekar arazide ekim yapılmasına izin verilmiştir.¹²⁷

Başbakan Bülent Ecevit, haşhaş ekimi konusunda yapılan çalışmalarla ilgili olarak bir Alman televizyonuyla röportaj yapmıştır. Burada Amerika'nın

¹²² İrfan Neziroğlu ve Tuncer Yılmaz, Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri (Cilt 5). TBMM Basım Evi, Ankara, 2013. s. 584b

¹²³ Milliyet, 10 Mart 1974, s. 1-9.

¹²⁴ Milliyet, 15 Mart 1974, s. 11.

¹²⁵ Milliyet, 15 Şubat 1974, s. 1, 11.

¹²⁶ Milliyet, 21 Mart 1974, s. 1.

¹²⁷ Milliyet, 25 Mart 1974, s. 1.

da kendi topraklarında haşhaş ekmeyi düşündüğünü, Türkiye'nin haşhaş ekiminden vazgeçmeyeceğini, Türk kamuoyunda ekim yasağının kaldırılmasına dair ortak noktada buluşulduğunu, kötü niyetli çalışmalara karşı gerekli önlemlerin alınarak haşhaş ekimine izin verileceğini söylemiştir.¹²⁸

ABD, Türkiye'nin atmış olduğu kararlı adımlar karşısında rahatsız olmuştur. Amerikan Kongre Üyesi ve Özel Narkotik Alt Komisyon Başkanı Lester Wolff, haşhaş ekimine izin verildiği takdirde, Türkiye-ABD arasında yapılan antlaşmaların geçersiz sayılmasını istemiştir. Türkiye'nin 35 milyon dolardan ve askeri yardımlardan vazgeçmek istemeyeceğini söyleyerek tehditkâr bir tavır sergilemiştir.¹²⁹ ABD'nin tutumu hükümet çalışmalarını aksatmamıştır. Aksine Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, haşhaş konusunda gerekli hazırlıkların yapıldığını, Bakanlar Kurulunda izinlerin verileceğini belirtmiştir.¹³⁰ 29 Haziran 1971 tarihinde Türkiye'de haşhaş ekimini yasaklayan madde Bakanlar Kurulu tarafından yürürlükten kaldırılmıştır. İlaç hammaddesi ihtiyacının karşılanması ve geçimini haşhaştan sağlayan çiftçilerin yaşam koşullarını iyileştirmek için Afyon, Burdur, Denizli, Isparta, Kütahya, Uşak illerinin tamamında, Konya ilinin ise Akşehir, Beyşehir ve Iğın ilçelerinde 1974-1975 ekim yılı itibariyle haşhaş ekimi ve ham afyon üretimi yapılmasına izin verilmiştir. Ayrıca haşhaş ve afyon üreticilerine ihtiyaçları doğrultusunda TMO tarafından avans verilmesi kararı alınmıştır.¹³¹ Haşhaş ekimine izin verilmesinin ardından Başbakan Bülent Ecevit mecliste yaptığı konuşmada: Haşhaş ekimine sınırlandırılmış şekilde izin verildiğini, insanların bundan zarar görmemesi için önlem alınacağını, haşhaş ekim yasağı sürecinde mağdur olan çiftçilerin sorunlarının en kısa zamanda çözüleceğini belirtmiştir.¹³²

Yasağın Kaldırılması Sonrasında Türkiye-ABD İlişkileri

Haşhaş ekim izninin verilmesine ABD tarafından tepki gösterilmiştir. Bunun üzerine Başbakan Bülent Ecevit, Türkiye'nin aldığı karardan dolayı hiçbir ülkenin kaygılanmaması gerektiğini, insanların bu karardan az da olsa zarar görmemeleri için etkin önlemler alacaklarını açıklamıştır. Alınacak önlemlerle ilgili uluslararası kuruluş ve dost ülkelerin tavsiyelerine ve yardımlarına açık olduklarını sözlerine eklemiştir.¹³³ Yapılan bu açıklamanın herhangi bir tesiri olmamıştır. ABD Büyükelçisi William B. Macomber, Ecevit ile görüşerek endişelerini bildirmiş, Ecevit ise haşhaşı sağlık alanı dışında kullanmayacaklarını, endişeye gerek olmadığını söylemiştir. Ancak ABD Senatosu'nda Türkiye'nin aleyhinde kampanya başlatılmıştır. ABD gösterdiği tepkilerle Türkiye'yi baskı altına almaya çalışmıştır. ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, haşhaş ekimine yeniden başlanmasını hoş karşılamadıklarını söylemiştir. 5 Temmuz

¹²⁸ *Milliyet*, 10 Mayıs 1974, s. 1-11.

¹²⁹ *Milliyet*, 08 Haziran 1974, s. 6.

¹³⁰ *Milliyet*, 15 Haziran 1974, s. 10.

¹³¹ BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 316-42-17 Ayrıca bkz: *Resmi Gazete*, 1 Temmuz 1974, s. 1.

¹³² *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 02 Temmuz 1974, s. 347.

¹³³ *Milliyet*, 03 Temmuz 1974, s. 1.

1974 tarihinde, Türkiye'nin aldığı kararlar ilgili görüşmeler yapmak için Büyükelçi Macomber, ABD'ye gitmiştir. Bu durumla ilgili bazı kaynaklar elçinin geri çağrıldığı yönünde haber yapmıştır.¹³⁴ 9 Temmuz 1974 tarihinde, ABD'de başlayan Türkiye aleyhindeki yoğun propaganda en üst düzeye ulaşmıştır. New York Post Gazetesi yazarı Pete Hamil, Türkiye'deki haşhaş ekim alanlarını B-52 uçaklarıyla bombalamayı önermiştir. Bazı Amerikan kongre üyeleri de Türkiye'ye yapılan yardımların kesilmesini istemiştir.¹³⁵ Washington Post'da çıkan haberde, Türkiye'nin aldığı kararın ABD'deki uyuşturucu madde sorununu daha da kötü bir duruma getireceği yazılmıştır.¹³⁶

ABD, Türkiye'yi muhtelif yönlerden, özellikle de yardımların kesileceğini söyleyerek baskı altında tutmak istemiştir.¹³⁷ Bu durum, ABD'nin yardım adı altında Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının ve ulusal sanayisinin gelişmesini engellemek istediği yönünde yorumlara neden olmuştur.¹³⁸ ABD sergilediği tutumla, ulusal çıkarlarını korumak ve önemli bir döviz kaynağı olan haşhaşın ekimine devam etmek isteyen Türkiye'nin içişlerine müdahale etmek istemiştir.¹³⁹

ABD'de yapılan sert açıklamalar karşısında Türk Hükümet Sözcüsü Semih Akbil, ABD'nin istediği şekilde silah üretmekle sattığını ve üretilen silahların yaklaşık 100.000 adetinin Türkiye'ye sokulduğunu belirterek şu soruyu sormuştur: "Biz Amerikalılardan silah üretiminin durdurulmasını isteyebilir miyiz?"¹⁴⁰ Kararlı tutumunu sürdüren Türkiye bir taraftan da ABD ile her geçen gün artan gerginliğe son vermek istemiştir. Bu konuda Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, haşhaş ekiminin kontrollü olarak yapılmasına dost ve müttefik Amerika'nın yardımcı olmasını memnuniyetle karşılayacaklarını ifade etmiştir.¹⁴¹ Hatta ortaya çıkan tepkilere son vermek ve Amerikan kamuoyunu aydınlatmak için ABD'ye iyi niyet heyeti gönderilmesine karar verilmiştir. Ancak ABD Senatosunda 8'e karşı 81 oyla Türkiye'ye ekonomik ve askeri yardımın kesilmesi kararı alınmıştır. Bu nedenle iyi niyet heyeti gönderilmesinden vazgeçilmiştir. Ayrıca Başbakan Bülent Ecevit, alınan kararın Türk dış politikasına etki etmeyeceğini ve ABD'nin önyargıyla hareket ettiğini söylemiştir.¹⁴² Ardından ABD Temsilciler Meclisi Bankacılık Komitesi, Türkiye'nin bütün "Export Import Bank" kredilerini durdurma kararı almıştır.¹⁴³ Bununla birlikte ABD ile afyon kaçakçılığı konusunda işbirliği kararı alana kadar Türkiye'ye kredi verilmemesiyle ilgili tasarı hazırlanmıştır. Bu tasarı, 67'ye karşılık 336 oy alarak kabul edilmiş ve senatoya gönderilmiştir.¹⁴⁴

¹³⁴ *İlke Dergisi*, Ağustos 1974, s. 9, 13.

¹³⁵ *Milliyet*, 10 Temmuz 1974, s.1, 10.

¹³⁶ *Milliyet*, 09 Temmuz 1974, s. 1.

¹³⁷ *Kurtuluş*, 10 Temmuz 1974, s. 2.

¹³⁸ *Atılım Dergisi*, Haziran 1974, s. 3.

¹³⁹ *Kurtuluş*, 10 Temmuz 1974, s. 2.

¹⁴⁰ Okumuş, *a.g.e.*, 2020, s. 151.

¹⁴¹ *Milliyet*, 8 Temmuz 1974, s. 10.

¹⁴² *İlke Dergisi*, Ağustos 1974, s. 22, 26.

¹⁴³ *The New York Times*, 1 Ağustos 1974, s. 3.

¹⁴⁴ *The New York Times*, 22 Ağustos 1974, s. 3.

ABD’de, Türkiye aleyhinde alınan kararlara karşı çıkanlar da olmuştur. Türkiye’nin haşhaş kontrol sisteminin yeterli olduğunu savunanlar çıkmıştır. New York’taki Narkotik Bürosundan yapılan resmi açıklamada; Türkiye’de üç yıldır uygulanan haşhaş yasağına rağmen ABD’ye başka ülkelerden özellikle de Meksika ve Güney Doğu Asya’dan eroin girişinin devam ettiği belirtilmiştir. Bu açıklama ABD’nin New York Times gibi önde gelen bir gazetesinde haber yapılmıştır.¹⁴⁵ Tüm bu yaşananların yanı sıra dünya haşhaş piyasasını ele geçirmek isteyen bir Amerikan aracı firmanın, Türk haşhaşını satmak için Avrupa ülkeleriyle bağlantı kurduğu iddia edilmiştir. Gerçekten de firma, Türkiye’de üretilen haşhaşın tamamına talip olmuştur. Türkiye’nin belirlediği fiyattan 6 bin ton haşhaş almak istemiştir. TMO da ABD’nin en büyük firmalarından Molinkort’un kendilerine resmi müracaatta bulunduğunu teyit etmiştir. Alıcı firmanın durumunun hükümet tarafından inceleneceği, kime hangi şartlarla satılacağı belirleneceği açıklanmıştır.¹⁴⁶

Sonuç olarak, Amerikan kongre üyelerinin büyük çoğunluğu Türkiye’yi haşhaş ekimine yeniden başladığı için cezalandırmak istemiştir. Bu konuda çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Ancak Türkiye’ye karşı doğrudan bir yaptırım olmamıştır. ABD’nin bu konuda temkinli bir tavır sergilediği yönünde yorumlar yapılmıştır. Özellikle Türkiye’deki ABD karşıtlarını ve milliyetçileri karşısına almak istemediğini savunanlar olmuştur. Haşhaş sorununun gündemde olduğu süreçte Kıbrıs Barış Harekâtı’nın yapılmış olması yeni bir sorunu gündeme getirmiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı, haşhaş sorununu gölgede bırakmıştır fakat 1975 yılında Türkiye’ye karşı alınan ambargo kararında etkili olmuştur.¹⁴⁷

Türkiye’de Haşhaş Ekim Yasağının Kaldırılması Sonrasında Yaşananlar

Nihat Erim Hükümeti döneminde haşhaş ekiminin yasaklanması ABD’ye boyun eğildiği yönünde yorumlara neden olmuştu. Bu nedenle Başbakan Bülent Ecevit’in kararlı bir tutum sergileyerek haşhaş ekimine tekrardan izin vermesi popülerliğini ve itibarını arttırmıştır. Takınılan tavır Türkiye’nin “bağımsızlık simgesi” olarak kabul görmüştür.¹⁴⁸ Alınan karar halkın genelinde olumlu olarak değerlendirilmiştir. Yasağın kaldırılmasının hemen ardından Başbakan Ecevit, haşhaş ekimine izin verilen Afyon ve Denizli’yi ziyaret etmiştir. Gittiği yerlerde kalabalık halk kitlesi tarafından heyecanla karşılanmıştır. Afyon’da “Kahrolsun Amerika”, “Bağımsız Türkiye”, “Kahrolsun Söktüren, Var Olsun Ektiren” yazılı pankartlar açılmıştır.¹⁴⁹

¹⁴⁵ *Milliyet*, 23 Temmuz 1975, s. 6.

¹⁴⁶ *Cumhuriyet*, 17 Ağustos 1977, s. 1.

¹⁴⁷ Macide Başlamışlı, “ABD’nin Türkiye’ye Yönelik Ambargo Kararına İlişkin Haşhaş Sorunu Yeterine 1974 Kıbrıs Krizini Ön Plana Çıkarma Girişimi” *Asia Minor Studies*, Cilt: 9 Sayı:1, 695-712, 2021, s. 702.

¹⁴⁸ Ahmad, *a.g.e.*, 2010, s. 417.

¹⁴⁹ *Milliyet*, 16 Temmuz 1974, S. 3. Ayrıca bkz. *İlke Dergisi*, Ağustos 1974, s. 26.

Ziraat Mühendisleri Odası, hükümetin aldığı kararı destekleyen bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride, kararın bağımsız ve haysiyetli bir politikanın belirtisi olduğu, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal çıkarlarına uygun olarak hareket ettiği belirtilmiştir.¹⁵⁰ CGP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, Dışişleri Bakanlığına gönderdiği bir yazıda: “Haşhaş ekimi konusunda hükümetin başarılı sonuçlar elde etmesi için bütün gücümüzle yardımcı olmaya kararlıyız.” demiştir.¹⁵¹ DP Genel Başkan Yardımcısı Vedat Önsal, haşhaş ekimine izin verilmesini olumlu karşıladıklarını ancak hükümetin uluslararası alanda verilen tepkiler karşısında şaşkınlığa düştüğünü ve korkmuş bir görüntü sergilediğini söylemiştir.¹⁵² 16 Temmuz 1974 tarihli Kitle Gazetesi'nde “*ABD emperyalizminin saldırıları, halkımızın uyanışını hızlandırıyor*” başlığıyla yayınlanan yazıda hükümetin almış olduğu karar desteklenmiştir. Hükümetin, Amerika'nın yoğun saldırılarına karşı gösterdiği direnişle başarılı bir sınav verdiği belirtilmiştir.¹⁵³ Cumhuriyet Senatosu üyesi Hamdi Özer yaptığı konuşmada: “*Hükümet haşhaş ekimini yasaklayan baskı zincirini kırarak toprağa hürriyet, sahibine mülkiyet tanımıştır. Bu durum dışta bağımsızlık haysiyetimizin milli tercümanı olmuştur.*” diyerek kararı desteklemiştir.¹⁵⁴

Haşhaş ekimine izin verilmesini olumlu karşılayanların yanı sıra eleştirenler de olmuştur. AP Çanakkale Milletvekili Murat Bayrak, haşhaş ekiminin serbest bırakılmasını kınayan bir açıklama yapmıştır. Hükümetin “*ekstrem sol*” iş birliği içerisinde hareket ettiğini, Türkiye'nin ABD'den koparılmak istendiğini ileri sürmüştür. Muhalefetin, en kısa zamanda Amerikalı dostlarımızla temas kurarak, iktidarla aynı görüşte olmadığını ispat etmesi gerektiğini söylemiştir.¹⁵⁵ Milliyet Gazetesi yazarı Metin Toker ise köşe yazısında: Haşhaş ekimine izin vermenin ülke ekonomisine ve çiftçilere tam anlamıyla bir katkısının olmadığını, kararın günün şartlarına uygun olarak alınmadığını ve hükümetin dış politikada titiz davranmadığını belirtmiştir. Haşhaş konusunun ekonomik bir sorun olduğunu, bunun siyasi bir hale getirilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Kararın alınmasında, yasaktan sonra yürütülen propaganda faaliyetlerinin etkili olduğunu, seçim yatırımı ve ilkel bağımsızlık duygusu çerçevesinde hareket edildiğini iddia etmiştir. Haşhaşın Anadolu'da yüzyıllardır ekildiğini ancak Anadolu'nun ihya olmadığını savunmuştur.¹⁵⁶ Devlet Gazetesinde çıkan bir haberdeyse haşhaş ekimine verilen iznin Başbakan Bülent Ecevit tarafından istismar edildiği yazılmıştır. Türkiye'de Amerikan düşmanlığının körüklendiği, hükümetin müzakere ve anlaşma yoluna gitmediği belirtilmiştir. Bülent Ecevit'in haşhaş ekim izni verilen bölgelerde

¹⁵⁰ TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası 21. Genel Kurul Çalışma Raporu, 24-25 (24-25 Şubat 1975). TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara, s. 8.

¹⁵¹ *Milliyet*, 12 Temmuz 1974, s. 8.

¹⁵² *Milliyet*, 11 Temmuz 1974, s. 1.

¹⁵³ *Kitle Gazetesi*, 16 Temmuz 1974, s. 1.

¹⁵⁴ *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 08 Mayıs 1974, s. 276.

¹⁵⁵ *Milliyet*, 11 Temmuz 1974, s.1, Ayrıca Bkz. *İlke Dergisi*, Ağustos 1974, s. 21.

¹⁵⁶ *Milliyet*, 14 Temmuz 1974, s. 2.

yaptığı mitinglerde “*Kahrolsun Amerika*” sloganlarının atılmasının, ABD’nin tepkisine yol açtığı savunulmuştur.¹⁵⁷ Yine aynı gazetede, ABD ile öncesinde yapılan anlaşmaya rağmen hükümetin tek taraflı olarak karar alması eleştirilmiştir.¹⁵⁸

Haşhaş Ekim Yasağının Kaldırılmasıyla Ortaya Çıkan Sorunlar

Zorlu bir diplomatik mücadele sonrasında Türkiye’de haşhaş ekimine izin verilmiş ama bu sefer de ülke içerisinde bir takım uygulama hataları ve hükümet politikalarından kaynaklı sorunlar yaşanmıştır.¹⁵⁹ CHP-MSP Hükümeti döneminde haşhaş ekmek isteyenlere ruhsat alma şartı getirilmiştir. Bu şart I. Milliyetçi Cephe Hükümeti (31 Mart 1975-21 Haziran 1977) döneminde de devam ettirilmiştir. Fakat bu dönemde ruhsatlı alanlarda belirlenenden fazla haşhaş ekilmesinden dolayı çok sayıda çiftçiye ceza kesilmiştir. Cezalara CHP tarafından itiraz edilmiştir. CHP Genel Sekreter Yardımcısı Ali Topuz, Akşehir ve Afyon’da yaptığı konuşmada; haşhaş üreticilerinin kasıtlı olmayan ufak tefek hatalarından dolayı I. MC Hükümetinin ağır cezalar verdiğini, mahkemelere sürüklendiğini, olmadık zorluklar çıkarılarak adeta çiftçilere eziyet edildiğini belirtmiştir.¹⁶⁰ Kamuoyunda haşhaş üreticisi çiftçilerin mağdur edildiği yönünde bir algı da oluşmuştur. Bunun üzerine uygulamada yapılan hatalar nedeniyle ceza verilerek mağdur edilen çiftçilerin cezalarının affedilmesi için kanun teklifi hazırlanmıştır. CHP Burdur Milletvekili Osman Aykul kanun teklifi ile ilgili yaptığı konuşmada özetle şu ifadeleri kullanmıştır: Haşhaş üreticileri aldıkları ruhsatla ekime başlamıştır. Ancak daha önceden ekim yapılacak yerlerin saha ölçümü yapılmamıştır. Ayrıca çiftçiler dönüm ve dekar arasındaki farkı anlayamamıştır. Yapılan incelemede 3.591 çiftçinin fazla ekim yaptığı tespit edilmiştir. Bu sayı tüm haşhaş üreticileriyle oranlandığında fazla ekim yapma oranı yaklaşık %5’tir. Bu tespit sonradan yapılan kontrol sırasında ortaya çıkmıştır. Kanun doğrultusunda çiftçilere takibat yapılmış ve bazılarına ceza verilmiştir. Çiftçiler afyon kaçakçılığı amacıyla fazla haşhaş ekmemiştir. Bunun yanı sıra uygulamada, haşhaş kozası çizilmeden alınmaktadır. Bu durum afyon kaçakçılığını imkansız hale getirmektedir. Bu gibi nedenlerle af kanunu çıkarmak gerekmektedir.¹⁶¹

2 Ağustos 1977 tarihli 2091 sayılı “*Haşhaş Ekimiyle İlgili Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun*” çıkarılmıştır. Bu kanuna göre: 1974, 1975, 1976 ve 1977 yıllarındaki haşhaş ekim dönemlerinde TMO Kanunu’na aykırı olarak eylemde bulunanlar hakkında takibat yapılmamasına, bu eylemler nedeniyle cezası kesinleşen kişilerin af kapsamına alınmasına karar verilmiştir. Ayrıca mahkûm olanlardan alınan paralar geri verilecek ve zor alım kararı ile alınan

¹⁵⁷ Devlet, 09 Eylül 1974, s. 8.

¹⁵⁸ Devlet, 04 Kasım 1974, s. 8.

¹⁵⁹ Cumhuriyet, 03 Ekim 1977, s. 1.

¹⁶⁰ Milliyet, 28 Haziran 1976, s.10

¹⁶¹ TBMM Tutanak Dergisi, 15 Mart 1977 s. 50, 315.

mahsulün bedeli ödenecektir. Bu konuda gerekli işlemleri yapmak için TMO görevlendirilmiştir.¹⁶²

Uygulamadaki hataların dışında haşhaş taban fiyatlarının belirlenmesi konusunda sorunlar yaşanmıştır. Hatta devletin haşhaş üreticisine yaptığı ödemenin az olmasından kaynaklı olarak kaçakçılığa yönelimin arttığı iddia edilmiştir. Yasal ve yasal olmayan afyon fiyat farkının kapatılmadığı süreçte kaçakçılığın ne kadar denetim yapılırsa yapılsın engellenmeyeceği savunulmuştur.¹⁶³ Türkiye’de uygulanan tarım politikası ve ekonomik sorunlar nedeniyle de haşhaş taban fiyatları üreticinin beklentisini karşılayamamıştır. Çiftçilerin maliyetleri artmıştır. 1976 yılında haşhaş çapa yevmiesi 30-40 TL iken; 1977 yılında haşhaş çapa yevmiesi 70-80 TL’ye yükselmiştir. Çiftçiye haşhaş çapası için avans verilmemiştir. Haşhaşlar çapalanamadığı için kozalar küçülmüş, morfin miktarı binde altıdan, binde üçe düşmüştür. Öte yandan kâğıt üretiminde kullanılması planlanan haşhaş sapı değerlendirilememiştir. Haşhaş saplarının bir kısmı yakacak olarak kullanılmış bir kısmı ise tarlada bırakılmıştır.¹⁶⁴ 1977 yılında, 1976 yılında olduğu gibi çizilmemiş kışlık haşhaş kapsülünün 23 liradan, yazlık haşhaş kapsülünün 21 liradan alınacağı açıklanmıştır.¹⁶⁵ Bu nedenle CHP Genel Sekreteri Osman Eyüpoğlu, hükümetin haşhaş kozası alımlarında köylünün hakkını vermediğini söyleyerek hükümetin fiyat politikasını eleştirmiştir.¹⁶⁶ 1977 yılında Konya’da haşhaş ekimi yapılan beş ilçede çiftçiler taban fiyat politikasını protesto etmiştir. Protestolarda peş peşe gelen zamların ve hayat pahalılığının çiftçileri zorladığı vurgulanmıştır. Haşhaş taban fiyatlarının 1976 yılı ile aynı olması eleştirilmiştir. Ayrıca haşhaş kalitesinin belirlenmesinde üretici temsilcilerinin de bulunması gerektiği, bunun olmaması halinde haşhaş üreticilerinin zararının önlenemeyeceği belirtilmiştir.¹⁶⁷

Cumhuriyet Gazetesinde Afyon’da haşhaş eken çiftçilerle röportaj yapılmıştır. Çiftçilere: “Geçen yıl ile bu yıl taban fiyatları aynı, halk tepki vermiyor mu?” diye sorulduğunda, çiftçinin biri: “Buralarda insanlar bu konuda tepki veremez. Açık konuşsa “gomonist” damgası yer. Bu damgayı yemekten çok korkar.” demiştir. Bir diğer çiftçi ise 1977 yılında çıkarılan beyanname ile haşhaş yetiştiricilerinin işinin zorlaştığını anlatmıştır. Beyannameye yalnızca 5 dekarlık tek parça tarlada ekim yapma şartı koşulduğunu söylemiştir. Belirtilen ölçüde tek parça arazisi olan kişi sayısının az olmasından dolayı duruma tepki göstermiştir.¹⁶⁸

Yapılan bu eleştiriler nedeniyle 7 Eylül 1978 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararıyla: 1978 yılı ürünü haşhaş tohumu fiyatlarının belirli bir düzey-

¹⁶² Resmi Gazete, 11 Ağustos 1977, s. 1.

¹⁶³ İşçi Gazetesi, 11 Temmuz 1974, s. 4.

¹⁶⁴ TBMM Tutanak Dergisi, 19 Eylül 1978, s. 693.

¹⁶⁵ Cumhuriyet, 19 Ağustos 1977, s. 1, 9.

¹⁶⁶ Milliyet, 04 Ağustos 1976, s.10.

¹⁶⁷ Milliyet, 24 Eylül 1977, s. 13.

¹⁶⁸ Cumhuriyet, 04 Ekim 1977, s. 9.

de tutulması amacıyla üreticiden alım yapmak için “Isparta Gül-Gülyağı ve Yağlı Tohum Kooperatifleri Birliği (GÜLBİRLİK)” görevlendirilmiştir.¹⁶⁹ 21 Eylül 1978 tarihinde de TMO tarafından Bolvadin’de kurulan Afyon Alkaloitleri Fabrikası’nın çalışmaya başlamasına izin verilmiştir.¹⁷⁰

Haşhaş Ürünleri Kaçakçılığına Karşı Alınan Önlemler

Türkiye’de haşhaş ekimine izin verilmesinin ardından ortaya çıkabilecek sorunlara karşı önlem alınmış ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılmıştır. Afyon alkaloitlerinin afyondan değil, haşhaş kapsüllerinden üretilmesine karar verilmiş ve afyon alkaloitleri içeren haşhaş kapsülleri de devlet tekeline alınmıştır. Alınan karara uymayanların haşhaş ürünlerinin yok edilmesine, ekim izin belgelerinin iptaline ve bir daha ekim izin belgesi verilmemesine karar verilmiştir.¹⁷¹

Bu doğrultuda çiftçilerin haşhaş kozasını tarlada çizerek, çıkan afyon sakızını toplamaları yasaklanmıştır. Afyon sakızının kaçakçıların eline geçme durumu söz konusu olduğundan bu durumu engellemek adına böyle bir karar alınmıştır. Haşhaş kozaları çizilmeden toplanarak, devlet tesislerine götürülmüş ve burada ilaç sanayisinde ihtiyaç duyulan afyon çıkarılmaya başlanmıştır. Afyon kaçakçılığına karşı uygulanmaya başlanan bu yöntem BM Genel Kurulu Sosyal Komisyonu tarafından da onaylanmıştır.¹⁷² Yalnızca İzmir Limanı’ndan haşhaş ürünleri ihraç edildiği için buradan tek bir haşhaş kozasının dahi kaçırılmaması için narkotik polisleri tarafından denetimler artırılmıştır. Hatta kırık kozaların gemilere yüklenmesine izin verilmemiştir.¹⁷³

Başbakan Bülent Ecevit uluslararası işbirliğine önem vermiş ve bu sayede oluşabilecek baskıları en aza indirmek istemiştir. BM ile ortak çalışmalara başlanmıştır. BM Uyuşturucu Maddeler Kontrol Komisyonu’ndan haşhaş konusunda uzman kişiler istenmiştir.¹⁷⁴ 1974 yılında BM Narkotik Şube uzmanları ile işbirliği anlaşması yapılmıştır.¹⁷⁵ 1974 yılının Ekim ayında BM Uyuşturucu Maddeler Kontrolü Başkan Yardımcısı Serge Sotiroff ve Kaçakçılık Masası Şefi Manby, Türkiye’ye gelerek incelemelerde bulunmuştur. Sonrasında yaptıkları basın toplantısında alınan önlemleri memnuniyetle karşıladıklarını, BM’nin her türlü yardım ve işbirliği için Türkiye’nin yanında olduğunu söylemişlerdir. Manby: “*Yasak kararının devamını tercih etmez miydiniz?*” sorusuna verdiği cevapta; ekimin başlamasını tercih ettiğini, dünyada ilaç sanayiinde kullanılan morfin stoklarının azaldığını belirtmiştir. Ayrıca Türkiye’nin, Uyuşturucu Maddeler Kontrol Sözleşmesi’ne uygun kararlar aldığını ifade etmiştir.¹⁷⁶

¹⁶⁹ BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 375-171-3.

¹⁷⁰ BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 375-171-18.

¹⁷¹ BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 323-76-16.

¹⁷² *Milliyet*, 07 Kasım 1974, s. 3.

¹⁷³ *Cumhuriyet*, 17 Ağustos 1977, s. 9.

¹⁷⁴ *Milliyet*, 06 Temmuz 1974, s. 8.

¹⁷⁵ Dilmen, “a.g.m.”, 1982, s. 25-26.

¹⁷⁶ *Milliyet*, 10 Ekim 1974, s. 6.

1975 yılında Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Maddeleri Kontrol Kuruluşu, Türkiye'deki haşhaş ekimi ile ilgili bir rapor hazırlamıştır. Raporda, Türkiye'de haşhaş ekiminin yasaklandığı dönemde afyonun hammadde olarak kullanıldığı ilaç sanayisinde sıkıntılar yaşandığı ancak haşhaş ekimine izin verilmesinin ardından hammadde teminindeki sorunların çözülmeye başladığı yazılmıştır. Haşhaş kozalarının çizilmeden devlet kuruluşlarına teslim edilmesinin afyon kaçakçılığını engellemedeki en etkili yöntemlerden biri olduğu belirtilmiştir.¹⁷⁷

29 Nisan 1976 tarihinde BM ile yapılan antlaşma ile Jandarma Teşkilatına; bir adet keşif uçağı, bir adet fotoğraf uçağı, gerekli fotoğraf makinaları ve römork yardımı yapılmasına karar verilmiştir.¹⁷⁸ Ardından davet üzerine, UNFDAC (United Nations Fund for Drug Abuse Control - Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Maddelerin Kötüye Kullanılmasını Önleme Fonu) İcra Müdürü Jacobus Gilbertus de Beus ile Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Maddeler Bölümü Müdürü George M. Ling, INCB (International Narcotics Control Board - Uluslararası Uyuşturucu Maddeler Kontrol Organı) Başkanı Paul Reuter, 1976 yılının Ağustos ayında Türkiye'ye gelerek incelemelerde bulunmuşlardır.¹⁷⁹ Yaptıkları incelemeler sonucunda düzenledikleri basın toplantısında: Türkiye'de kontrollü haşhaş ekiminin iyi şekilde yürütüldüğünü ve 1975 yılında haşhaş üretiminden kaçakçılığa sızma olmadığını, uygulanan programın BM'deki en başarılı program olduğunu ifade etmişlerdir. Bununla birlikte George M. Ling, basın toplantısında Türkiye'deki kontrollü haşhaş ekim programını daha da destekleyeceklerini, 1977 yılında 2,5 milyon dolarlık yardım yapacaklarını, bunun 2 milyon dolarının havadan kontrol sistemine harcanacağını söylemiştir.¹⁸⁰ 29 Ekim 1976 tarihinde yapılan antlaşma ile de UNFDAC, haşhaş ekim alanlarının havadan denetlenmesine destek vermeye başlamıştır.¹⁸¹

Kasım 1976'da Roma'da 20 ülkenin uyuşturucu madde kaçakçılığıyla mücadele görevlilerine beş günlük konferans düzenlenmiştir. Burada bildirilen görüşlere göre Türkiye'de kaçak haşhaş ekiminin kesinlikle ortadan kalktığı, "Fransız bağlantısı" adıyla kitaplara ve filmlere konu olan ünlü Marsilya afyon işleme yerlerinin hemen hemen işsiz kaldığı belirtilmiştir.¹⁸²

1977 yılında BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından "sosyal, insani ve kültürel" alanla ilgili hazırlanan raporun uyuşturucu maddelerle ilgili bölümünde, dünyada uyuşturucu madde bağımlılığının ve kaçakçılığının arttığı belirtilmiştir. Özellikle Asya ve Afrika kıtalarındaki gelişmekte olan ülkeler ile Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerinde uyuşturucu bağımlılığının gittikçe yaygınlaşarak, ciddi bir sorun haline geldiği vurgulanmıştır. Sorunun çözümü

¹⁷⁷ Milliyet, 17 Aralık 1975, s. 10.

¹⁷⁸ BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 361-178-6.

¹⁷⁹ Cumhuriyet, 8 Ağustos 1976, s. 5.

¹⁸⁰ Cumhuriyet, 15 Ağustos 1976, s.1, 9.

¹⁸¹ Resmi Gazete, 11 Şubat 1977.

¹⁸² Milliyet, 01 Kasım 1976, s. 11.

için Türkiye'nin kontrol programı örnek gösterilmiştir. UNFDAC tarafından desteklenen Türkiye'nin 1976-1977 yıllarında afyon üretimini denetim altına alarak, başarı ile sürdürdüğü açıklanmıştır. Öte yandan Ekonomik ve Sosyal Konseyin üçüncü komitesinde uyuşturucu maddelerle ilgili konuşan Türk Delegesi Filiz Dinçmen, Türkiye'nin yeni kontrol programıyla olağanüstü bir başarı elde ettiğini söylemiştir.¹⁸³

Türkiye'nin haşhaş ekimine izin vermesinden dolayı tehdide varan ağır eleştirilerde bulunan Lester Wolf, 1977 yılının Ekim ayında düzenlenen BM'nin 32. Genel Kurulu'na Amerikan üyesi olarak katılmıştır. Lester Wolf, burada yaptığı konuşmada Türkiye'yi sıkı denetimle haşhaş ekimini sürdürdüğü için kutlamıştır.¹⁸⁴ 1978 yılında Tarım Bakanı Mehmet Yüceler, uyuşturucu madde kaçakçılığıyla ilgili incelemelerde bulunmak için ABD'ye davet edilmiştir. Yüceler burada yaptığı görüşmeler sırasında Türkiye'nin afyon kaçakçılığına karşı verdiği mücadelenin örnek gösterildiğini ve tebrik edildiğini söylemiştir.¹⁸⁵

Türkiye'nin uluslararası kuruluşlarla özellikle de BM ile yapmış olduğu işbirliği takdirleri toplamış olsa da çeşitli eleştiriler de yapılmıştır. Almanya'da çıkan Der Spiegel Dergisi'nde "*Türkler Avrupa Eroin Pazarını Ele Geçirdi*" başlıklı bir yazı yayınlanmıştır. Bu yazıda Türkiye'nin Diyarbakır ve Gaziantep kentlerinde eroin yapıldığı öne sürülmüştür. Çin'in afyon piyasasında zayıflamasından sonra Türklerin Avrupa eroin pazarını ele geçirdiği savunulmuştur.¹⁸⁶ Amerikan Narkotik Bürosundan bir yetkili, Türkiye'nin aldığı önlemler sonucu eroinin Amerika'ya gelmediğini, başka yollardan trafiğin devam ettiğini ileri sürmüştür. Türkiye'den yurtdışına uyuşturucu madde kaçakçılığının devam ettiğini belirtmiştir. 1977 yılında Türkiye'de afyon üreten köylü sayısının 286 bine ulaştığını ve Avrupa'da özellikle de Almanya'da eroin kaçakçılığı yapan Türk sayısının arttığını söylemiştir. Türkiye'de alınan sıkı tedbirlere rağmen ülkenin devlet kontrolünden uzak yerlerinde kaçak eroin üretiminin devam ettiğini açıklamıştır. Bazı köylülerin yasal üretimden gizlice afyon elde ettiğini ya da hammaddenin İran ve Afganistan gibi ülkelerden gelerek Türkiye'deki laboratuvarlarda işlendiğini ve sonrasında Avrupa'ya kaçırıldığını belirtmiştir.¹⁸⁷

Yapılan bu açıklamaların ardından Türkiye tedbirleri daha da arttırmak istemiştir. 1979 yılında Türkiye ve UNFDAC arasında "*Yasadışı Afyon Üretimine ve Uyuşturucu Madde Kaçakçılığına Karşı Alınan Önlemlerin Kuvvetlendirilmesi*" adıyla hazırlanan projeye ilgili anlaşma yapılmıştır.¹⁸⁸ 23 Mart 1979 tarihinde Haşhaş Üretimi ve Uyuşturucu Maddeler Kaçakçılığının Kontrolü ile görevli kuruluşlara hibe araç, gereç ve eğitim olanakları sağlamak üzere yapılan antlaşma Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır.¹⁸⁹

¹⁸³ *Milliyet*, 17 Aralık 1977, s. 12.

¹⁸⁴ *Cumhuriyet*, 27 Ekim 1977, s. 3

¹⁸⁵ *Milliyet*, 19 Ağustos 1978, s. 14.

¹⁸⁶ *Milliyet*, 29 Ağustos 1979, s. 3.

¹⁸⁷ *Milliyet*, 4 Şubat 1978, s. 8.

¹⁸⁸ BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 381-270-8.

¹⁸⁹ BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi:378-217-17.

1980 yılının Mayıs ayında Türkiye'ye gelen ABD İçişleri Bakanlığı Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı ile Mücadele Komisyonu Başkanı Peter B. Bensinger, hükümet yetkilileri ile görüşmüştür. Bu görüşmeler sırasında Türk Hükümetinin afyon üretimi kontrolündeki başarısından övgüyle bahsetmiştir. Ayrıca uluslararası alanda uyuşturucu kullanımının artmasına rağmen Türkiye ve ABD arasında uyuşturucu kaçakçılığı noktasındaki işbirliğiyle ilgili olarak "mükemmel" ifadesini kullanmıştır. Türk polisinin bu konuda üstün başarı gösterdiğini sözlerine eklemiştir.¹⁹⁰

Türkiye'de kaçakçılığa karşı alınan önlemlerde ciddi başarılar sağlanmıştır. Fakat kaçakçılık tam olarak sonlandırılmamıştır. Afyon, eroin ve kokain gibi uyuşturucu madde kullanımı uluslararası düzeyde artış kaydetmiştir. Öte yandan 1980'li yıllarda organize suç örgütleri de artmıştır. Bu örgütlerin uluslararası alanda yaptıkları işbirliği, sorunun çözümünde engel teşkil etmiştir.¹⁹¹ Haşhaş ekimine izin verilmesinin ardından Türkiye'de gayrimeşru yollara başvurmuş, afyon kaçakçılığı konusunda girişimlerde bulunmuş insanlar olmuştur. Ancak Türkiye hem ülke içerisinde hem de uluslararası alanda haşhaşın yasadışı alanlarda kullanılmaması konusunda ciddi bir mücadele vermiş ve bu konuda iş birliği yaparak şeffaf davranmıştır. Elde edilen kaynaklarda Türkiye'de alınan tedbirlerin Birleşmiş Milletler yetkilileri tarafından takdirle karşılandığı hatta haşhaş ekimine karşı olan ABD tarafından bile övgüyle bahsedildiği görülmüştür. Özellikle de Türkiye'nin afyon kaçakçılığının engellenmesi için kullanmış olduğu yöntem etkili olmuştur. Türkiye'de ilk kez uygulanan haşhaş çiziminin yasaklanmasıyla olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Afyon kaçakçıları ham afyon temininde güçlük çekmiştir.¹⁹²

Sonuç

Haşhaş tarih boyunca dünyanın çeşitli coğrafyalarında çiftçilerin ve devletlerin önemli geçim kaynakları arasında yer almıştır. Farklı ürünler çıkarılması yönünden verimli olan bu bitkinin aynı zamanda uyuşturucu hammadde olarak da kullanılabilmesi popülerliğini her zaman korumasına imkan sağlamıştır. Fakat modern dönemlerle birlikte, devletlerarası ilişkilerin şekillenmesinde haşhaşın uyuşturucu madde yapımındaki potansiyeli önemli bir yer tutmaya başladı. Başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerde zenginleşen halk, keyif veren maddeleri almakta güçlük çekmediler. Bu durum devlet yöneticilerinin uyuşturucu maddelerinin kaynaklarına karşı cephe almasına neden oldu. Özellikle 20. yy içerisinde uluslararası birçok örgüt mücadelesini, nesillerini korumak adına uyuşturucu konusuna yoğunlaştırdı.

Anadolu topraklarında yetişen kaliteli haşhaş, birçok Batılı devletin dikkatini çekti. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren, bu bitkinin yetiştirilmesi devletin Batılılar tarafından uyarılmasına neden oldu. Türkiye

¹⁹⁰ Milliyet, 29 Mayıs 1980, s. 10.

¹⁹¹ Murat Sarıgözel, "Küresel Uyuşturucu Kontrol Sistemi ve Türkiye", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn: 2630-631X) 7(40): 120-137.2021, s. 125.

¹⁹² Dilmen, "a.g.m.", 1982, s. 25-26.

Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da özellikle ABD, Türkiye ile olan ilişkilerinde haşhaş ve uyuşturucu madde konularını gündeminden düşürmedi. Ülkesinde baş edemediği uyuşturucunun kaynaklarından birisi olarak gördüğü Türkiye üzerinde kimi zaman diplomatik kimi zaman da askeri ve ekonomik yaptırım tehditleriyle etkinlik kurmak istedi. Türk devleti ise ABD ile olan sıkı ilişkilerinin, ekonomik ve askeri bağımlılığının bir sonucu olarak bu devletin isteklerini reddetme konusunda net ve cesur bir tavır ortaya koymakta güçlük çekti. Dünya haşhaş üretiminde tek merkez olmamasına rağmen, ABD'nin en büyük baskı yaptığı ülke Türkiye oldu. Baskı karşısında en ciddi direniş ise Bülent Ecevit-Necmettin Erbakan Hükümeti döneminde gerçekleşti. Türkiye'nin sıkı denetimler çerçevesinde haşhaş üretimi yapmasının yolu bu iktidar döneminde açıldı. Böylece Türk çiftçisinin ve ekonomisinin zarar görmemesi için küçük de olsa bir imkan sunulmuş oldu.

Kaynakça

- AHMAD, Feroz: *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, 4. Bs. Hil Yayınları, İstanbul, 2010.
- AKBULUT, İhan: "Ülkemizde Uyuşturucu Maddeler Sorunu", *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 55.3, 111-142. 1997.
- Akşam*, 11 Ağustos 1931.
- Akşam*, 7 Kânunusani 1931.
- ALTAN, Suna: "Cenevre Afyon Konferansları ve Türkiye'nin Tutumu", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 17.26, 45-70, 2019.
- ALTAN, Suna: "Demokrat Parti Dönemi Afyon Üretim ve Ticareti." *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 17 (2), 327-342, 2021.
- ALTAN, Suna: Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Haşhaş: Ekonomik ve Siyasi Boyutlarıyla (1909-1950) Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2018.
- Atılım Dergisi*, Haziran 1974.
- AYDIN, Suavi- TAŞKIN, Yüksel: *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, 6. Bs. İletişim Yayınları, İstanbul 2018.
- BAŞLAMIŞLI, Macide: "ABD'nin Türkiye'ye Yönelik Ambargo Kararına İlişkin Haşhaş Sorunu Yerine 1974 Kıbrıs Krizini Ön Plana Çıkarma Girişimi" *Asia Minor Studies*, Cilt: 9 Sayı: 1, 695-712, 2021.
- BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 361-178-6.
- BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 375-171-3.
- BCA: Kurum: 30-10-0-0 Yer Bilgisi: 178-230-8.
- BCA: Kurum: 30-10-0-0 Yer Bilgisi: 180-243-7.
- BCA: Kurum: 30-10-0-0 Yer Bilgisi: 180-243-8.
- BCA: Kurum: 30-10-0-0 Yer Bilgisi: 180-244-11.
- BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 101-28-1.
- BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 101-28-3.
- BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 20-33-4.
- BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 23-65-16.
- BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 252-43-15.
- BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 277-9-13.
- BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 278-10-3.
- BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 279-18-19.
- BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 285-58-4.
- BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 316-42-17.
- BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 323-76-16.
- BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 375-171-18.

- BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 381-270-8.
BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 91-53-14.
BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 99-72-3.
BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 99-73-11.
BCA: Kurum: 30-18-1-2 Yer Bilgisi: 378-217-17.
CHP (Cumhuriyet Halk Partisi), *Ak Günlere, Cumhuriyet Halk Partisi 1973 Seçim Bildirgesi*, Cumhuriyet Halk Partisi. Ankara 1973.
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 17 Ağustos 1971.
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 07 Şubat 1972.
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 29 Mayıs 1973.
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 08 Mayıs 1974.
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 01 Kasım 1974.
Cumhuriyet, 01 Ocak 1975.
Cumhuriyet, 8 Ağustos 1976.
Cumhuriyet, 15 Ağustos 1976.
Cumhuriyet, 17 Ağustos 1977.
Cumhuriyet, 19 Ağustos 1977.
Cumhuriyet, 03 Ekim 1977.
Cumhuriyet, 04 Ekim 1977.
Cumhuriyet, 27 Ekim 1977.
ÇELENK, Serpil-AKTUZLU, Faruk: “Haşhaş Sorunu”, *Kimya Mühendisliği Mecmuası*, 7 (64). 1974.
ÇİTİR, Burak: “Uluslararası Afyon Anlaşmalarında Osmanlı İmparatorluğu” *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)* 1.1, 17-47, 2015.
ÇOLAK, Filiz: “Anadolu’da Afyon Ziraatı ve Ticaretine Dair İzlenimler” *The Journal of Academic Social Science Studies* 6, 513-529, 2013.
Devlet, 05 Temmuz 1971.
Devlet, 09 Eylül 1974.
Devlet, 04 Kasım 1974.
Dışişleri Bakanlığı, *Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı: 88, Ankara 1972.
DİLMEN, Yavuz: “Türkiye’de ve Dünyada Afyon Alkaolidleri”, *Pharmacia Dergisi*, 4(7). 1982.
DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), *Sanayi Bitkileri Yağlı Tohumlar Raporu*, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1977.
ERHAN, Çağrı: *ABD ve NATO’yla İlişkiler*, (Editör: Baskın Oran), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980)* (Cilt 1), (15. Basım). İletişim Yayınları, İstanbul 2009.
EROL, Ayşe Fatma-YANIK, Erman: “Haşhaş Bitkisinin Anadolu Kültüründeki Yeri ve İzleri”, *Milli Folklor*, 16.124, 202-212, 2019.
Hakimiyeti Milliye, 11 Haziran 1933.
<https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/atebrin>
<https://pillintrip.com/medicine/prokinin>
INFO Türk Ajansı, *Emperyalizmin Türkiye Üzerine Oyunları: 1 “Haşhaş Tuzağı”*, Brüksel: Aktüel Belgeler Dizisi. 1974.
İlke Dergisi, Ağustos 1974.
İşçi Gazetesi, 04 Mart 1974.
İşçi Gazetesi, 11 Temmuz 1974.
Kitle Gazetesi, 16 Temmuz 1974.
Kurtuluş, 10 Temmuz 1974.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 02 Temmuz 1974.
Milliyet, 30 Haziran 1971.
Milliyet, 10 Temmuz 1971.
Milliyet, 05 Şubat 1972.
Milliyet, 29 Nisan 1973.
Milliyet, 09 Ekim 1973.

- Milliyet*, 12 Ekim 1973.
Milliyet, 24 Kasım 1973.
Milliyet, 21 Mart 1974.
Milliyet, 22 Mart 1974.
Milliyet, 25 Mart 1974.
Milliyet, 08 Haziran 1974.
Milliyet, 03 Temmuz 1974.
Milliyet, 06 Temmuz 1974.
Milliyet, 08 Temmuz 1974.
Milliyet, 07 Kasım 1974.
Milliyet, 09 Temmuz 1974.
Milliyet, 10 Ekin 1974.
Milliyet, 10 Mart 1974.
Milliyet, 10 Mayıs 1974.
Milliyet, 10 Temmuz 1974.
Milliyet, 11 Temmuz 1974.
Milliyet, 12 Temmuz 1974.
Milliyet, 14 Temmuz 1974.
Milliyet, 15 Haziran 1974.
Milliyet, 15 Mart 1974.
Milliyet, 15 Şubat 1974.
Milliyet, 16 Temmuz 1974.
Milliyet, 17 Aralık 1975.
Milliyet, 23 Temmuz 1975.
Milliyet, 04 Ağustos 1976.
Milliyet, 01 Kasım 1976.
Milliyet, 28 Haziran 1976.
Milliyet, 24 Eylül 1977.
Milliyet, 17 Aralık 1977.
Milliyet, 04 Şubat 1978.
Milliyet, 19 Ağustos 1978.
Milliyet, 29 Ağustos 1979.
Milliyet, 29 Mayıs 1980.
NEZİROĞLU, İrfan - YILMAZ, Tuncer: *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri* (Cilt 5). TBMM Basım Evi, Ankara, 2013.
OKUMUŞ, Nuray: *Türk-Amerikan İlişkilerinde Haşhaş Ekim Krizi (1968-1975)*, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2020.
ÖRMECİ, Ozan: "Türk-Amerikan İlişkilerinde 8 Büyük Kriz" *International Journal of Economics Administrative and Social Sciences*, 3 (2), 63-84. 2020.
Resmi Gazete, 08 Haziran 1933.
Resmi Gazete, 28 Ağustos 1933.
Resmi Gazete, 13 Temmuz 1938.
Resmi Gazete, 03 Temmuz 1943.
Resmi Gazete, 19 Haziran 1945.
Resmi Gazete, 28 Mayıs 1947.
Resmi Gazete, 29 Mart 1950.
Resmi Gazete, 25 Nisan 1951.
Resmi Gazete, 30 Haziran 1971.
Resmi Gazete, 01 Temmuz 1974
Resmi Gazete, 11 Şubat 1977
Resmi Gazete, 11 Ağustos 1977.
SARIGÜZEL, Murat: "Küresel Uyuşturucu Kontrol Sistemi ve Türkiye", *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn: 2630-631X) 7(40): 120-137, 2021.

- TAŞLIGİL, Nuran- GÜVEN, Şahin: “Tarihsel Süreçte Haşhaş (Papaver somniferum L.) ve Afyon.” *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 163-196, 2018.
- TAŞLIGİL, Nuran – GÜVEN, Şahin: “Stratejik Bir Tarım Ürünü Olan Haşhaş ve Bundan Elde Edilen Ürünlerin Uluslararası Arenadaki Durumu”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, İstanbul, 03-05 Mayıs 2018.
- TBMM Tutanak Dergisi*, 15 Mart 1977.
- TBMM Tutanak Dergisi*, 19 Eylül 1978.
- The New York Times*, 01 Ağustos 1974.
- The New York Times*, 22 Ağustos 1974.
- TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası 20. Genel Kurul Çalışma Raporu* (25-26 Şubat 1974), TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara.
- TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası 21. Genel Kurul Çalışma Raporu*, 24-25 (24-25 Şubat 1975), TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara.
- TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, 19. Genel Kurul Çalışma Raporu* (19-20 Şubat 1973), TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara.
- TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, 1972 Yılı Çalışma Programı*, Şark Matbaası, Ankara, 1972.
- TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Haşhaş Ekiminin Yasaklanması Hakkındaki Görüş ve Önerileri*, Ankara, 1974.
- TMO (Toprak Mahsulleri Ofisi) Genel Müdürlüğü, Haşhaş ve Alkaloid İşleri Daire Başkanlığı, Haşhaş ve Alkaloid İşleri*, Ankara, 2014.
- TUNCER, Hüner: *İki Darbe Arasında Türk Dış Politikası (1971-1980)*, 1. Bs. Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014.
- Ulus*, 23 Mart 1950.

Extended Abstract

The Hash Problem And Its Place In Turkish Diplomacy (From Ottoman To 1980)

Poppy, which has been grown in various parts of the world, especially in Anatolia, is an agricultural product with high economic value. In addition to its wide variety of benefits, opium obtained from the poppy is used as a raw material in the production of drug. At the beginning of the 20th century, due to the increase in the use of opium-related drugs in the world, measures were wanted to be taken in this regard. International meetings were held on this subject under the leadership of the USA. The international opium trade was restricted at the Shanghai Conference held in China on February 1st, 1909. The First Hague Opium Conference was convened on December 1st, 1911, and The Hague International Opium Convention was signed in Netherlands. By this agreement, the use of opium except for medical purposes is prohibited. The Second International Hague Opium Conference was organized on July 1st, 1913, and the precautionary decisions taken before were further expanded accordingly. Due to the failure to achieve a successful result, the third Hague Opium Conference was held on July 15st, 1914, in order for the participation of all opium-producing countries and the implementation of precautionary decisions taken all over the world. However, with the start of the First World War, the purpose of these agreements could not be realized in this process. It is because the precautionary decisions taken earlier were left to one side due to the increasing need for morphine in wartime. Consequently, there has been an increase in opium production and trade all over the world.

The Ottoman Empire, one of the leading countries in opium production, was decisively invited to all the conferences held. The empire, which did not want to waive a considerable source of income, implemented the measures taken but did not attend any of these meetings. Since the empire was among the defeated states after the First World War, it had to accept directly The Hague Opium Convention after the Treaty of Sevres.

After the war, the League of Nations established a committee to implement the decisions taken at The Hague Opium Convention. Then, the committee also failed to meet expectations, so the First Geneva Conference was held on February 12st, 1925. In Switzerland, The Hague Opium Convention was made more comprehensive and the Geneva Convention was prepared. The requirement to obtain a license has been imposed on the nations that want to do poppy farming. Türkiye also participated in conference upon the invitation, but did not want to lose its income by imposing restrictions by in line with the decisions taken on poppy cultivation and opium production.

Although Türkiye was invited, authorities did not take place in the International Opium Conference held on October 20st, 1926. This attitude of Türkiye caused reactions in the international arena. As if that were not enough, attempts have been made to create the perception that Türkiye allows opium smuggling. The United States decided to boycott Turkish goods,

and some European countries supported this decision as well. On July 13, 1931, the Second Geneva Conference has been organized. By ensuring the participation of states that have not signed the first convention, such as Türkiye, it was requested to implement the precautionary decisions taken. And again, Türkiye did not attend this conference either. Getting harsh reactions in the face of this situation, Türkiye ratified the conventions on March 5st, 1932, which limited the international trade in opium and other narcotic substances, after increasing pressure. A year later, controlled poppy cultivation and production was started by the “Drug Drugs Monopoly Administration” in 1933. Afterwards, the institution to which the duties and rights of this organization were transferred, was established in 1938 and its name was changed to Turkish Grain Board.

The need for opium increased again with the outbreak of the Second World War in 1939 and that is how Türkiye turned this into an opportunity and expanded its poppy cultivation areas. As a result, there has been an increase in Türkiye’s opium exports. After the war, due to economic problems, opium production was naturally given importance as it was before. When complaints about opium smuggling from Turkey began to increase again in 1950, some amendments were made to the Law on the Department of Agricultural Products in 1950 and new precautionary measures were taken. October May 14th, 1950, the Democrat Party, which came into power, followed an innovative agricultural policy and encouraged the cultivation of poppies in countrywide. With the outbreak of the Korean War, one of these matters at that time, the need for opium increased in the world. Türkiye’s opium exports increased and a significant foreign income was generated to a large extent. Poppy revenues began to decline by 1954 with the end of the war and there was no change in poppy purchase prices between 1956 and 1960.

The concept of international opium trade began to change in 1960. The UN Single Convention on Narcotic Drugs was signed in 1961, and all the agreements and articles of the convention concluded up to that time were collected in a single contract. However, Türkiye did not sign this agreement, but the government displayed a moderate attitude against the pressures that may arise between 1961-1965. On the other hand, drug addiction in the USA reached great proportions in the society in the 1960s. In particular, the increase in the number of deaths related to heroin use caused serious public debate. In this direction, the war against drug addiction has been started. However, the United States turned this domestic problem into an external one and considered Türkiye responsible for this drug addiction. The news that the heroin consumed was obtained from poppy grown in Turkish soil took place frequently in the press. The Justice Party, which came to power in 1965, was asked to ban poppy cultivation as soon as possible by US. Taking this into account, Turkey ratified the Single Convention on Narcotic Drugs (1961) in 1966 and put it into effect in 1967. Between 1967 and 1971, the number of cities where poppy was cultivated was constantly reduced and the Organization for Combating Opium Smuggling was established accordingly.

Despite the decrease in the number of provinces, the increase in poppy production attracted the attention. This situation has been used as evidence for the view that poppy cultivation should be stopped completely in Türkiye.

Prior to the March 12th Memorandum, the Demirel administration has been under constant pressure to ban the planting of poppies. The Demirel government, acting cautiously in the face of these pressures, did not dare to ban poppy cultivation due to election concerns in 1970's. The March 12th Memorandum, on the other hand, literally gave the United States the opportunity to ban the planting of poppies in a sense. The pro-Western stance of the Erim government, which is not based on any political party in Türkiye, and its desire to establish friendly relations with the United States facilitated the intention of the US on this issue. Thus, the Erim government has banned the cultivation of poppies. The fact that poppy cultivation banned has been met with an enormous reaction in the Turkish public opinion. However, with the effect of martial law, this decision could not be interfered with at the desired level by those with opposing views. The Memorandum years, which lasted nearly for 2 years, ended with the general elections on October 14th, 1973. The government was formed by Republican People's Party and National Salvation Party in 1974. Poppy cultivation was liberalized again on July 1st, 1974. Although this decision was welcomed by the majority of the Turkish people, there were also those who advocated the ban not to be lifted. The biggest reaction to this decision in the international arena came from the United States. The US tried to impose an economic and military embargo on Türkiye just like before. Great pressure was exerted on Türkiye to abandon its decision. However, the government has taken a decisive stance on this issue. The lifting of the ban decision by the new government was seen as a symbol of independence because the Erim Government took the ban decision in exchange just for money. During this period, when poppy cultivation became an international problem, the Cyprus Peace Operation was carried out in 1974. As a result of this operation, the agenda between Türkiye and the USA changed significantly. In addition, with the measures taken by Türkiye, opium smuggling has come to an end in a large extent. US and UN officials expressed the view that the precautionary decisions taken in their review were successful and spot-on.

Following the granting of permission to cultivation poppies, farmers suffered planting and cultivation mistakes. In order to address the grievances of farmers, "Amnesty Law on Certain Crimes and Sanctions Related to Poppy Cultivation" was enacted. Additionally, due to the economic problems experienced in Türkiye between 1973 and 1980, the state's poppy base purchase prices did not please the farmers. Farmers, claiming that their economic expectations were not met, organized protests. In addition to all these, with the resumption of opium production and poppy cultivation by taking strict measures, opportunities were provided in order not to harm the income of Turkish farmers and the economy.